

ELİF ŞAFAK'IN "AŞK" I ÜZERİNE GÖSTERGEBİLİMSEL BİR ÇÖZÜMLEME

A Semiologic Analyse on "Aşk" of Elif Şafak

Özen YAYLAGÜL¹

Özet

Bu çalışmada, Elif Şafak'ın "Aşk" adlı "roman"ı göstergebilimsel olarak çözümlenmiştir. Çözümlemede Greimas'ın üç aşamalı göstergebilimsel çözümleme yöntemi geliştirilerek kullanılmıştır: Yüzeysel metin düzeyinde metnin ilk anda göze çarpan özellikleri üzerinde durulmuştur. Söylemler dizimi ve temel anlamsal düzeyde metin kesitlere ayrılmış ve her kesitin çekirdek işlevleri ile bütünleyimleri, belirti ve bilgilendirenleri belirlenmiş; varsa kesit içi çatışmalar, çelişkiler ve sözleşmeler belirtilmiştir. Bu düzeydeki bilgilerden yola çıkılarak kurmaca ve yaşam arasındaki ilişkiyi gösteren derin anlamsal düzeye ulaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre, Elif Şafak'ın "Aşk" romanının bir "proje-roman" olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Elif Şafak, Aşk, göstergebilim.

Abstract

In this paper, "Aşk" novel of Elif Şafak has been analysed as semiological. It is based on Greimas's semiotic model, but it has been made modification: it is dealt with striking points of the text by skipping all throughout the novel. In second level, it is divided into segments in syntagm of discourses and basis semantic level and it is determined core functions, complementaries, signs and informers of every segments, it is stated conflicts, contradictions and contracts of segments. In third level, it is studied to attain deep semantic level that indicates connection between fiction and life, by way of informations in this second level. Thus, it could be declared that "Aşk" novel of Elif Şafak is a project-novel.

Key Words: Elif Şafak, Aşk, semiology.

0. Giriş

Göstergebilim, göstergelerle uğraşan bir bilim dalıdır. Gösterge, kendisinden başka bir şeyin yerini tutan herhangi bir şeydir. Göstergebilimcinin temel uğraşısı anlamın nasıl oluşturulduğu ve gerçekliğin nasıl sunulduğu sorusunu yanıtlamaya yöneliktir.

Anlam çok farklı biçimlerde oluşturulabilir ve sunulabilir. En bilinen biçimler metinler ve medyadır. Bu ayrıma rağmen metin, herhangi bir kitle iletişim aracında olabilir (Chandler 2002). Metinler sözel veya görsel olabileceği gibi hem sözel hem görsel metinler de vardır.

Metin, göstergeler birleşimidir. Bu göstergeler, sözcükler, imajlar, sesler veya jestler olabilir. Bu göstergeler, özel bir iletişim kanalında bir türün geleneklerine bağlı olarak biçimlenir. Bu türler; şiir, hikâye, roman, fıkra, reklâm, sinema veya dizi filmler vb. olabilir. Mesajın iletilmesi için seçilen kanal, mesajın etkisini belirler. Metin çözücü her zaman mesajın farkında olmaz, mesaj çoğu zaman dolaylı yollardan verilir. Anlam çoğu zaman bulanıktır. Göstergebilimcinin işi bu anlamı daha açık hale getirmektir. Bunun için metin içindeki sözcüklerin iyi anlaşılması gerekir. Bir sözün anlaşılması, yerinde değerlendirilmesi için, o sözün bağlamının bilinmesi, doğru saptanması gerekir. Her yazar, seçtiği türe göre, okur kitleleriyle farklı bir sözcelem sözleşmesi yapar. Araştırmacının görevi de incelenen metin türünün sözceleyen öznesi ve alıcı öznesi açısından değerlendirilmesine çalışmaktır (Öztoğat 2005: 56, 59).

Göstergebiliminde iki önemli gelenek vardır: Ferdinand de Saussure ve Charles Sanders Peirce geleneği. Bugün göstergebilim bu iki gelenek üzerine gelişimini sürdürmektedir. Charles Morris 'göstergebilim'i (semiotics) 'işaretlerin/göstergelerin bilimi' olarak tanımlasa da aslında bir bilim olup olmadığı tartışmalıdır. Çünkü henüz deneysel yöntem ve modeller konusunda bir uzlaşma sağlanamamıştır. Göstergebilim büyük ölçüde kuramsaldır (Chandler 2002: 8). Kuramcılar daha çok çalışma alanı belirleme, ilkeler ortaya koyma üzerine yoğunlaşmışlardır. Söz gelimi, Saussure ve Peirce temelde göstergenin belirlenmesiyle uğraşmışlardır. Peirce, gösterge türlerini sınıflandırmıştır.

¹ Yard.Doç.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ozeny@omu.edu.tr

Saussure'un kuramları metinler ve sosyal uygulamaları incelemek için çeşitli yapısal yöntemlerin gelişmesinin başlangıç noktası olmuştur. Bunlar çoğu kültürel olgunun incelenmesinde büyük ölçüde benimsenmiştir. Bununla birlikte bu yöntemler evrensel değildir.

Metne, dizgesel özellikleri açısından bakmak Rus Biçimciliğinin yöntemlerinden biridir (Erkman-Akerson 2005: 136). Propp, Rus masallarına bu açıdan bakmıştır. Göstergebilimin çözümleme modellerinde uzun süre Propp şemalarından yararlanılmıştır. V. Propp, masalların kişilerin işlevlerinden yola çıkarak 31 işlev ve bu işlevlerin kişiler arasında 7 eylem alanına göre paylaştırılmış olduğunu saptar. C.Bremond, Propp mirasını tanımakla birlikte kimi işlevleri yetersiz, kimilerini de fazla bulur. Propp'un "işlev" kavramını "bir öznenin olay örgüsü içindeki eyleminin anlamlılığı" biçiminde tanımlayarak, anlatının kapsadığı bildirinin kaçınılmaz ögesi olduğunu belirtir. Bremond'a göre, eylem üç aşama içerir: gücüllük, eyleme geçme ve sonuç. Kişilerin de eylem çerçevesinde iki tür varlığı olabilir: Ya olayların etkisinde kalarak edilgen kişi olur ve yazgısına boyun eğer, ya da etkin kişi olarak ötekileri etkiler, yönlendirir, olayların gelişiminde etkin rol üstlenir. J.M. Adam da Propp'un ileri sürdüğü "işlev" kavramını en temel anlatsal birim olarak ele alır. Bir anlatı içinde bir ya da birden çok sayıda tümceden oluşmuş temel nitelikli bir sözce yer alır. Bu temel dizim "anlatsal önerme" adını alır. Bir işlev, onu gerçekleştiren ya da ona maruz kalan kişi-özne temelinde tanımlanabilir; işlevlerin bir anlatı içinde birbirine zincirlenebilmesi için ancak dış dünyaya ait bir özneyle ilişkilendirilmesi gerekir (Adam'dan alıntılanarak Öztokat 2005: 66, 67). Bir diğer göstergebilimci A.-J. Greimas, eylemsel örnekçesini Propp şemasına göre oluşturmuş olmakla birlikte 31 işlevi altıya indirgemiş ve sözdizimsel anlatı boyutunda işlev üstlenen temel eyleyenleri Gönderici, Alıcı, Özne, Nesne, Engelleme, Destekleyici olarak saptamıştır. Greimas, bir bütüne ilişkin temel anlam yapısının ancak ilişkiler ağı içinde betimleneceğini belirtmiş; benzerlik, karşıtlık ya da çelişkinlik gösteren iki terim arasında anlam boyutunda kurulabilecek ortak paydayı "anlamsal eksen" olarak tanımlamıştır (Öztokat 2005: 71).

Göstergebilimsel yöntemde düzey kavramı önemlidir: Düzey yatay bir düzlemdir ve kendisine koşut bir başka düzlemin varlığını gerektirir. Düzeylerin tümünün betimlenmesi ise, dikey ekseninde gerçekleşir; düzeyler derin yapıları ve yüzeysel yapıları kapsar (Öztokat 2005: 74). R. Barthes, anlatsal yapıta üç betimleme düzeyi ayırt etmiştir: İşlevler düzeyi, eylemler düzeyi ve öyküleme düzeyi (Barthes 2005: 108). Todorov, yazımsal yapıta üç öge saptamıştır: Anlatının içeriğini oluşturan anlamsal nitelik, anlatıyı oluşturan öğelerin bir araya gelme biçim ve koşullarını içeren dizimsel nitelik ve anlatının tümce boyutunu içeren sözel nitelik (Öztokat 2005: 64). Greimas da yazın metninin üç düzeyde incelenebileceğini belirtir. En derin yapıda yer alan ve karşıtlıklar içeren yaşam düzlemi temel anlamsal düzeyi oluşturur. Yaşam düzlemindeki temel karşıtlıklarla hesaplaşan metnin derin yapısı temel anlamsal düzey ve sözdizimsel anlatı düzeyini oluşturur. Bu hesaplaşmanın bireysel bir metne dönüştürüldüğü metin yapısı ise, sözdizimsel anlatı boyutu ve yüzeysel boyutu oluşturur. Mehmet Rifat, yazınsallığa göstergebilim açısından bakmış ve kısmen Greimas, kısmen de Rus biçimcilerinin etkisiyle yazımsal bir metnin üç ana düzeyi olduğunu belirtmiştir: Yüzeysel düzey, sözdizimsel anlatı düzeyi ve derin yapı olarak da adlandırılan temel anlamsal düzey (Erkman-Akerson 2005: 146).

1. "Aşk" Metni Üzerine Göstergebilimsel Çözümleme

Bu çalışmada "Aşk" metni üç düzeyde çözümlenecektir:

- 1) Yüzeysel metin yapısı
- 2) Metni oluşturan söylemler dizimi ve temel anlamsal düzey
- 3) Kurmaca-yaşam ilişkisini gösteren derin anlamsal düzey

1.1. Yüzeysel Metin Yapısı

"Aşk" metni dış kapağındaki göstergelerden anlaşıldığı kadarıyla Doğan Kitap tarafından 100.000 adet basılarak yayımlanmış bir "Roman"dır. Bilindiği gibi romanlar metin türleri arasında kurmaca özellikli yazınlardır. Kurmaca metinlerle bilimsel metinlerin en önemli ayırıcı özelliği; bilimsel metinlerin kanıt sunmaları gereğine karşılık, kurmacalarda kanıtlama gereğinin olmamasıdır. "Aşk" metni kapağında "Roman" yazısı bulunmakla birlikte metin sonuna yerleştirilen "Yararlanılan Kaynaklar" (417-419) bölümüyle bilimsel metinlere benzetilmiştir. Bununla birlikte "Aşk" metni kurmaca bir metindir ve yazar gerek sunduğu bu kanıtlarla gerekse metinlerarası ilişkilerle okuyucuda gerçeklik duygusu

yaratmaya çalışmıştır. Yazarın amacı, metnin kabul edilebilirliğini arttırmak ve alıcı/okuyucuda belli bir amaç doğrultusunda zihni değişiklikler yaratmaktır.

“Aşk” metni Mart 2009’da pembe bir kapakla okuyucuya sunulmuş; fakat pembe rengin kadınlara hitap ettiği düşünülerek Haziran 2009’da erkek okuyuculara hitap edecek gri bir kapakla da yayımlanmıştır. Metin ön kapağında yer alan kalp göstergesi, “aşk” için kullanılan bir simgedir. Arka kapakta metinden bir kesite yer verilmiştir. İç kapakta belirtildiğine göre, metin yazarı Elif Şafak, çeviren ise (yazarla birlikte) K. Yiğit Us’tur. Bilindiği kadarıyla Elif Şafak romanlarını İngilizce olarak yazmakta daha sonra Türkçeye çevirmekte veya çevirtmektedir.

Metin çerçeve öykü olarak kurgulanmıştır. Metinde kapsayan ve kapsanan olmak üzere iki temel öykü yer almaktadır. Bunun yanında bu öyküler içinde destekleyici nitelikte başka öykülere de farklı söylem düzeylerinde yer verildiği görülür. Özellikle kapsanan hikâyeye başka hikâyeleri kapsayıcı durumdadır. Kapsanan hikâyeye karakterlerinden Şems sık sık bir hikâyeye anlatır (76. sayfadaki gibi). Böylece metinde iki büyük söylem düzeyinden birincisi (kapsayan) okuyucuda gerçeklik duygusu yaratırken ikincisi (kapsanan) çekim merkezini oluşturan asıl anlatıyı oluşturmuş ve kapsadığı başka anlatılarla verilenleri doğrulamaya çalışmıştır.

Metin toplam beş bölümden oluşmuştur: 1. Bölüm Toprak “Hayattaki derin, sakın, katı şeyler...” (s. 45-126), 2. Bölüm Su “Hayattaki akışkan, kaygan ve değişken şeyler...” (s. 127-188), 3. Bölüm Rüzgâr “Hayattaki terk, göç ve devr eden şeyler...” (s. 189-293), 4. Bölüm Ateş “Hayattaki yakan, yıkan, yok eden şeyler” (s. 295-345), 5. Bölüm Boşluk “Hayatta varlıklarıyla değil, yokluklarıyla bizi etkileyen şeyler” (s. 347-415). Bu bölümler kapsanan öykünün ilk kesitinden sonra başlar ve kapsayan öykü karakterlerinden Ella’nın yaşamındaki değişimlerle uygunluk gösterir. Kapsayan öykü önsözündeki metaforlar da bu değişimle ilgili olarak seçilmiştir. Önsözde yer alan göl metaforuyla “durgun, monoton bir yaşam”, ırmak metaforuyla ise “hareketli bir yaşam” kastedilmiştir. Ella’nın “derin, sakın, katı” bir yaşamı varken (1. Bölüm Toprak), “akışkan, kaygan ve değişken bir yaşama” (2. Bölüm Su) geçmiştir vs. (bkz. Metni oluşturan söylemler dizimi ve temel anlamsal düzey).

Metinde yer alan her büyük kesit Tahsin Yücel’in “anlatı yerlemleri” olarak belirttiği kişi, zaman ve uzam göstergeleriyle başlar. Bazı büyük kesitler altında “anlatı yerlemleri”nden bir veya ikisinin değiştiği (ya uzam, ya zaman ya da her ikisi birden değişmiştir) daha küçük kesitler yer alır. Kapsanan öyküde kesit başında adı belirtilen kişi aynı zamanda o kesitin anlatıcısı olmuştur. Bu kişi, öyküde geçen olayları “aktarmak”la yükümlü metin-içi özne konumundadır. “Aşk” metninde birden çok metin-içi özne yer alır. Bu nedenle çok sesli bir metindir. Kapsanan öyküde anlatıcılar öykülemenin içinde yer aldığından “içöyküsel anlatıcı” veya “benöyküsel anlatıcı”lardan söz edilebilir. Bu durum, kesitlerin çoğunda söylemlerin hâkim olmasına neden olmuştur. Kapsanan öyküdeki hemen hemen bütün karakterlerin anlatıcı konumuna geçirildiği kesitler olmasına karşılık kapsayan öyküde kesitler yalnızca Ella adıyla başlar. Diğer önemli kapsayan öykü karakteri Aziz’in anlatıcı olduğu kesitlerde bile, kesit Ella adıyla başlatılmıştır. Ella’nın anlatıcı olduğu kesitler içinde de farklı sözcük düzeylerinde Aziz ve diğer kapsayan öykü karakterlerinin söz aldığı görülür. Kapsanan öyküdeki “içöyküsel anlatıcı”lara karşılık kapsayan öyküde “dışöyküsel anlatıcı” veya “her şeyi bilen anlatıcı”; kapsanan öyküdeki söylem ağırlıklı yapıya karşılık kapsayan öyküde anlatı ağırlıklı yapı göze çarpar. Bu kurgu öykülerin farklı kültür çevrelerine aitmiş gibi gösterilme isteğinden kaynaklanıyor olmalıdır. Anlatı yapısı Batı kültürüne, söylem yapısı ise, Doğu kültürüne aitmiş gibi görünmektedir. Bu çokseslilik aynı zamanda dilsel farklılıkları da beraberinde getirmiştir. Metin kurucu, her kesitte anlatıcıya göre bir dil seçmeye çalışmış olmakla birlikte bu konuda başarılı olduğu söylenemez. Söz gelimi, Şems’in anlatıcı olduğu kesitlerde “köylü beni şehir merkezinde atınca” (143), “son tahlilde” (279), “rol çalmak” (120) sözleri, Şems’in Rumi’ye “dostum”(256), Kimya’ya “Kimyacım” (247) diye hitap etmesi (256); Sarhoş Süleyman’ın: “Pardon ama sizin gibi bir yüce zatın burada ne işi var?” (298), Alaaddin’in “inanmak durumunda kaldım” (206) sözleri, vb. XIII. yüzyıla ait anlatıcılara uygun sözler değildir.

Anlatının işlevsel eyleyenleri kapsayan öyküde Ella, Aziz Zahara, Baba Samed; kapsanan öyküde Rumi, Şems, “koruyucu melek”, Efendi (Baba Zaman), Mektup, Kâtil, Cengâver Baybars, Alaaddin, İrşad şeklinde verilebilir. Çöl Güllü, Sultan Veled, Kimya, Kerra, Sarhoş Süleyman, Dilenci Hasan, Çömez, Mutaassıp, Talebe Hüsam, David, Jeannette, Scott, Orly, Avi, Michelle, Margot, Çöl Güllü’nün annesi, babası ve kardeşi, haydutlar, Hünsa, Manolya, Gevher Hatun, Kimya’nın annesi, Kimya’nın babası, Susam diğer anlatı kişileridir. Bu anlatı kişilerinin üstlendikleri izleksel ve betisel roller, anlatılan olayın içinde yer aldığı dünyanın ipuçlarını sunar. Özellikle, duygusal ve tutkusal roller anlatının derin

yapısına yönelmemizi sağlayan metinsel öğelerdir. Kurmaca kişi adları da “kimlik”le ilgili önemli göstergelerdir.

Metin aşkla ilgili bir sözle başlar: “AŞK’ın hiçbir sığata ve tamlamaya ihtiyacı yoktur. Başlı başına bir dünyadır aşk. Ya tam ortasında, merkezinde, ya da dışındadır, hasretinde.” Ardından metin “Bu kitabı aşkla konuşan, sabırla pişiren dost meclisine...” (9) sözleriyle dost meclisine ithaf edilmiştir. Daha sonra gelen önsöz bölümünde “her şeyi bilen anlatıcı” tarafından kapsayan öykü takdim edilir (11-14). Kapsayan öykünün ilk büyük kesitinden sonra, kapsanan öykü gelir. Metin çözücünde yeni bir romana başlıyormuş duygusu uyandırılmak için kapsanan öykünün başladığı 33. sayfa roman kapağı şeklinde tasarlanmıştır. Kenar süsleri, eski kitaplarda yer alan kenar süslerine benzetilmiştir. Bu, kapsanan öykünün kapsayan öyküye göre daha eski bir zaman dilimine ait olayları aktaracağını bir belirtisidir. Kapak göstergesi ortasında yer alan AŞK ŞERİATI iç öykünün adıdır. Hemen altındaki A.Z.ZAHARA ise, iç öykü yazarının göstergesidir. Hemen arka sayfada Mevlana’nın bir sözü verilir. Dış öykünün kurmaca karakterlerinden biri ve aynı zamanda iç öykünün kurmaca yazarı olan A.Z.ZAHARA’nın anlatıcı olduğu sonraki sayfada metin kurucu (Elif Şafak), kurmacası üzerinden metin çözücüyle (Aşk romanı okuyucusu) bir oyuna başlar: *Bu romanda her bölüm aynı sessiz harfle başlar. “Neden?”* Gerçekten de bundan sonraki her kesit /b/ harfiyle başlamıştır. Bu oyuna metin çözücünün merakını uyandıran ikinci bir oyun eşlik eder: Kırk Kural. Bu kurallar, metin tutarlılığına da hizmet üzere metin kurucu tarafından kurgulanmış ve metnin “model kişi”si olarak kurgulanan Şems’e söylenmiştir. Bu “Kırk Kural” metinde daha belirgin kılınmak için koyu harflerle yazılmış olup metin çözücüyü derin anlamsal düzeye götürür.

“Aşk” romanı sonundaki göstergeler de romanın yazılış amacına uygun olarak seçilmiştir. İslâmiyet, Judaizm (David Yıldızı), Hinduizm, Hıristiyanlık, Çin felsefe ve mistik sembolü Yin-yang göstergeleri (415) gibi simgesel göstergelerin aynı çizgisellikte yan yana yer almaları Rumi’nin “Ne olursan ol gel!” söylemine de uygundur.

1.2. Metni oluşturan söylemler dizimi ve temel anlamsal düzey

Yapısalcılara göre, edebiyatı edebiyat yapan, dünyadaki olayların dümdüz anlatılmaması, bir dönüştürümle, bir dolaylama ile anlatılmasıdır. Bu dönüştürümü sağlayan etmenlerden biri de biçimsel yapıdır (Erkman-Akerson 2005: 159). Biçimsel yapının tam olarak anlaşılması için öncelikle anlatıyı kesitlemek gerekir. Kesitleme sonunda ortaya çıkan her öykü parçası bir birim oluşturur. Bundan birimler yaratan, öykünün bazı parçalarının işlevsel özelliğidir. Her işlevin özü, onun tohumudur ve ileride aynı düzeyde ya da başka yerde bir başka düzeyde olgunlaşacak bir ögenin anlatisının tohumunu atmaya sağlayacaktır. İki büyük işlev sınıfından söz edilebilir: Dağılımsal işlevler ve bütünleşme işlevleri. Bütün birimler aynı önemde değildir. Bazıları, gerçek bağlantı yerlerini oluştururlar; bunlar *asal işlevler* veya *çekirdekler* olarak adlandırılır. Bazılarıysa, bağlantı-işlevlerini ayıran anlatı uzamını doldurmaya yarayan *bütünleyimler*dir. Bununla birlikte bütünleyimin zayıf da olsa bir işlevselliği bulunur. Barthes işlevsel düzeyde yer alan iki birimden daha söz etmiştir: Belirtiler ve bilgilendirenler. Bütünleyimler, belirtiler ve bilgilendirenlerin ortak özelliklerinden biri, çekirdeklere göre *yayımlar* olmasıdır. Çekirdekler sonlu bütünlerdir. Buna karşın bütünleyimler sonsuz sayıda olabilir (Barthes 2005: 111, 112, 115).

“Aşk” metni toplam 93 büyük kesitten oluşur. Her bir kesit içinde yer alan “işlevler”, diğer kesitlerdeki işlevlerle dikey ekseninde birleşerek öyküyü biçimler. Kesitlerde yer alan “belirtiler”, sonraki kesitlerdeki işlevleri sezdirirken; “bilgilendirenler”, derin anlamsal düzeyin çözümlenmesinde önemli ipuçları taşır. “Aşk” metni aşağıdaki gibi kesitlenebilir:

Kapsayan Öykü

Önsöz

1. Kesit:

Ella

Boston, 17 Mayıs 2008: Bu kesit anlatı ağırlıklı ve dışbakışaçısıyla yazılmıştır. Bu kesitin çekirdek işlevi Ella’nın kocası David’in Ella’ya bir iş bulmasıdır.

* Amerikalı Yahudi bir ev kadını olan Ella’ya adı sanı bilinmeyen bir yazarın romanını okuma ve ayrıntılı bir rapor yazma görevi verilir. Bu kesitte yer alan “Nereden bilebilirdi bu kitabın tüm hayatının akışını değiştireceğini” (30) sözleri metnin devamıyla ilgili önemli bir belirti niteliğindedir.

Kapsanan Öykü: Aşk Şeriatı

* Yazarın notu

Önsöz

2. Kesit:

Kâtil

İskenderiye, Kasım 1252: Bu kesit söylem ağırlıklıdır. İçbakış açısıyla yazılmıştır. Anlatıcı bir kâtildir ve Şems'i öldürmekle görevlendirilmiştir. Bu da ileriye dönük önemli bir belirtidir. Bu kesitte yer alan "Herkes kâtil olabilir. Kâtil sıradan, içimizden bir insandır" önermesinin kanıtlanması için verilen kâtilin evlenme hazırlığı yapan ve başlık parası için tasalanan biri olduğu bilgisi romandaki "bütüncül tutarlılık" açısından önemlidir. Bu kesitin anlatıcısı olan kâtil, kiralama ve katil olayını zamanda geriye kırılmayla anlatır. Şems'in cesedi kuyuya atılır; fakat "etinin kuyuya düştüğünde çıkardığı ses" duyulmaz (44). Böylece metin kurucu, Şems'e "kutsal" bir imaj çizmeye çalışmış; kurmaca kişisine "Sanki suya düşeceğine, arşa yükseldi dervişin bedeni" sözlerini söyleyerek metin çözücüyü Şems'in kimliğiyle ilgili bilgi vermeden önce O'nu kutsamıştır. Şems'in hazan mevsiminde bir gece vakti öldürülmesi de bir göstergedir (65). Yazınsal metinlerde, döngüsel zamanla yaşam arasında ilişki kuran metaforlara sık rastlanır. Ömrün sonu hedef alanı, sık sık, hazan mevsimi ve akşam saatleri kaynak alanları üzerine haritalanır.

Bölüm Bir Toprak

3. Kesit:

Şems

Semerkant yakınlarında bir kervansaray, Mart 1242: Bu kesitin anlatıcısı Şems; yani maktuldür. Yazar metnin başından sonuna kadar bu tutumunu değiştirmemiş, değişik olaylarla ilgili katılımcıların bakış açılarını onların ağzından, iç bakış açısıyla, vererek çok seslilik yaratmaya çalışmıştır. Kesitlerin en belirgin özelliklerinden biri de her kesitin bir çatışma taşımasıdır. Yüzeysel yapıda verilen çatışmalar, derin yapıda başka çatışmalara işaret etmektedir. Söz gelimi, Şems'in anlatıcı olduğu bu kesitte yüzeysel yapıdaki çatışma Şems ile Hancı arasında iken, derin yapıdaki çatışma Gerçek dünya-Öteki dünya çatışmasıdır. Hancı gerçek dünyayı; Şems ise, öteki dünyayı temsil etmektedir. Bu kesitte yine roman başında öldürüldüğü belirtilen Şems'in anlatımıyla başlayan söylem Rumi'nin anlatımıyla sürdürülerek Şems ve Rumi "Bir"leştirilmiş. Bu tutum, romanın izlencesine uygun olup gelecekteki işlevlere de belirti niteliğindedir. Romanda kapsayan öykü ile kapsanan öykü iç-içe geçmiş durumdadır. Aynı durum zaman için de geçerlidir: Geçmiş ve gelecek zaman iç-içe geçmiştir. Birinci Kural bu kesitte Şems'in sözcüsü içinde verilir: "Yaradani hangi kelimelerle tanımladığımız, kendimizi nasıl gördüğümüze ayna tutar. Şayet Tanrı dendi mi öncelikle korkulacak, utanılacak bir varlık geliyorsa aklına, demek ki sen de korku ve utanç içindesin çoğunlukla. Yok eğer, Tanrı dendi mi evvela aşk, merhamet ve şefkat anlıyorsan, sende de bu vasıflardan bolca mevcut demektir." (51)

Kapsayan Öykü

4. Kesit:

Ella

Boston, 18 Mayıs 2008: Ella, kızının evliliğini engellemek için Scott'a telefon eder. Aşk, Ella için önemsizdir. Bu kesitteki Scott'un sözleri ileriye dönük önemli bir belirti niteliğindedir: "Mrs. Rubinstein, ... Kim bilir, bir bakmışsınız, yarın siz de bir başkasına âşık olmuştunuz."

* Kocası telefonu öğrenir ve o gece eve gelmez. Bu Ella'nın yalnız kalması ve okuduğu kitaptaki Şems karakterini hatırlamasını sağlar.

* Kesit başında aşka karşı olan Ella kesit sonunda aslında aşka hasret olduğunu farkeder.

Kapsanan Öykü

5. Kesit

Şems

Semerkant yakınlarında bir kervansaray, Mart 1242: Bu kesitte Şems tanıtılırken metin çözücüdeki Şems'in kutsallığı duygusunu güçlendirmek için yardımcı eyleyen olarak bir "koruyucu melek" metne dahil edilmiştir. "Koruyucu melek" Şems'e ruh eşini bulacağını müjdelere; Şems'i "alıcı" konumundan Bağdat'a doğru hareket eden "özne"ye dönüştürür. İkinci Kural bu kesitte verilir: "Hak Yolu'nda ilerlemek yürek işidir, akıl işi değil. Kılavuzun daima yüreğin olsun, omzun üstündeki kafan değil. Nefsini bilenlerden ol, silenlerden değil!" (64).

Kapsayan Öykü

6. Kesit

Ella

Boston, 19 Mayıs 2008: Ella, *internete bağlanır, google'da arama motoruna A.Z. Zahara yazar. Zahara'nın kişisel web sitesi çıkar karşısına* (65). Bu durum, metin çözücünde, kapsayan öykünün gerçek dünyaya ait olduğu duygusunu yaratmak için kurgulanmıştır. Zahara'nın web sitesi de görsel göstergeler açısından ilgi çekicidir: *Turkuaz ve eflatun tonlarla örülüydü tüm sayfa. Tepede ağır ağır dönen, döndükçe beyaz etekleri daireler çizen bir figür vardı.* Bütün bunlar sufizmin göstergeleridir. Bu kesitte bilgilendirenler olarak yer alan Zahara'nın çok gezen bir adam olduğu, dünyanın değişik yerleriyle ilgili kartpostalların web'inde yer almasıyla verilir. Sitede yer alan fotoğraflardaki değişik insanlar, kapsanan öyküdeki çok dolaşmış çok insan tanıyan Şems'le Aziz Zahara karakterlerinin özdeşleşmesini sağlar. Bu kesitte, "eksiklik" A. Zahara'nın dilinden aktarılır: *"Kim olursak olalım, dünyanın hangi yerinde yaşarsak yaşayalım, tâ derinlerde bir yerde hepimiz bir eksiklik duygusu taşımaktayız..."* (66). Göstergebilimsel çözümlenmelere göre her metin bir "eksiklik"le başlar. Bu kesitte belirtilen eksikliğin ne olduğu 8. kesitte belirginleşir: "Aşk".

* Ella, Şems'in "40 Kural"ına karşı "Hep aynı yere kök salmış, hayatından bıkmış evli barklı kadınların kırk kuralı adını verdiği kendi "40 Kural"ını koymaya çalışarak Şems'le bir çatışmaya girer. Bu kurallar da koyu harflerle yazılmıştır: **"Birinci Kural" dedi kısık bir sesle "Sen sen ol, aşkı arama! Aştan daha mühim şeyler var hayatta."** (67). Fakat, Ella'nın kuralları sürdürülmez ve Ella, A. Zahara'nın romanını okurken kısa sürede değişmeye başlar ve Ella'nın 40 kuralı bu ilk kuraldan sonra devam ettirilmez.

Bu kesitin çekirdek işlevi; Ella'nın A.Zahara ile önce A. Zahara'nın yazdıkları yoluyla, sonra ise, web-sitesinden aldığı e-posta adresi yoluyla bir ilişkiye başlamasıdır.

Kapsanan Öykü

7. Kesit

Efendi

Bağdat, Nisan 1242: Şems, ruh eşini bulmaya yönlendirecek olan kişiye; yani, Bağdat'a, Baba Zaman'a gelir. Bu kesitte Baba Zaman ağzından Şems'le ilgili bilgiler verilir (70-72). Üçüncü Kural, Kuran'ın kaç seviyede okunabileceği üzerinedir ve Şems'in sözcelemini içinde yer alır (75).

8. Kesit

Ella

Boston, 20 Mayıs 2008: Ella bir rüya görür. Rüyasında geçmişte, 13. yy. Anadolusundadır. Çevresindekilerle iletişim kurmaya çalışır; ama dilini kaybetmiştir; panikler, köpeğin sesiyle uyanır ve gerçek dünyaya döner. İnternette gelen iletileri kontrol eder. Zahara yanıt yazmıştır. Zahara'nın yanıtı mektup tarzında olduğu için anlatıcı da Zahara olarak değişir (81). A. Zahara, "Guatemala"nın ücra bir köşesinden yazmaktadır. Maya takviminin kullanıldığı bu yerde dilek ağacına Ella için çaput bağlayarak dua eder. Maya takvimine göre, bugün büyük değişimlerin, tazelenmiş bir bilincin müjdecisi olan olağanüstü bir gündür ve Aziz bugün bitmeden Ella'nın "aşk"ı bulması dileğini iletir (82). Bu samimi mesaj Ella'yı etkiler ve böylece aralarında bir ilişki başlar. Böylece 6. kesitte ortaya konan eksikliğin ne olduğu bu kesitte dolaylı olarak ortaya konmuş (aşk) ve metnin başlangıç durumu oluşturulmuştur.

9. Kesit

Çömez

Bağdat, Nisan 1242: Bir zaviyenin mekân olarak seçildiği bu kesitte anlatıcı Çömez ve konu Çömez'in "manevî terbiye, suskunluk vb." hakkındaki çatışmalarıdır. Şems, Baba Zaman'a rüya tabiri

etme yeteneğini açıklar ve içindeki eksikliğinden söz eder: “bir can yoldaşı” (86). Bu kesitte bir yer değiştirme de söz konusudur. Mürşidi olan mürşit olur. Tasavvufî öğreti temelinde biçimlenmiş olan Dördüncü Kural, Şems’in sözcüsü içinde verilir (86). Şems ve Baba Zaman arasında bir sözleşme gerçekleşir. Şems, bir yoldaş karşılığında “başını” ortaya koyar (87). Bu kesitte verilen, Şems’in kapı ardında kendilerini dinleyen Çömez’i farketmesi bilgisi, Şems’in kutsallığı fikrini pekiştirmek içindir.

10. Kesit

Ella

Boston, 21 Mayıs 2008: Bu kesitte yer alan: “Hayatının nehri her zamanki akışında...” (89) ifadesi önsözdeki metaforla çelişmektedir. Burada bir tutarsızlık söz konusudur. Ella geleneksel bir kadın olarak tanıtılır. Ella, kayınvalidesinin sözleri üzerinden gelenekle bir çatışmaya girer (92). Dış görüntü ve gerçek birbirinden farklıdır (93). Kocasının bir başka kadını öptüğü düşüncesi Ella’yı bütün durgun hayatını belirsiz bir hayatla değiştirme yönünde isteklendirir. Bu değişimde Aziz ve kendi hayatını karşılaştırmasının da önemli payı vardır (93).

11. Kesit

Efendi

Bağdat, 26 Ocak 1243: Bu kesitin anlatıcısı; Bağdat’taki tekkenin efendisi Baba Zaman’dır, Şems’le ilgili bilgiler O’nun kanalıyla aktarılır. Şems, “yeni ve sıradışı olan her şeye müthiş bir merakla yaklaş”ır (94), doğayla ilgilidir, yanlış gördüğünde söyler (95). Beşinci Kural bu kesitte verilir: “Akıl kimyası ile aşkın kimyası başkadır. Akıl temkinlidir. Korka korka atar adımlarını. “Aman sakın kendini” diye tembihler. Hâlbuki aşk öyle mi? Onun tek dediği: “Bırak kendini, ko gitsin!” Akıl kolay kolay yıkılmaz. Aşk ise kendini yıpratır, harap düşer. Hâlbuki hazineler ve definelere yıkıntılar arasında olur. Ne varsa harap bir kalpte var!” (95) Bu kesitte verilen 6. kural dili önemsizleştirir: “Şu dünyadaki çatışma, önyargı ve husumetlerin çoğu dilden kaynaklanır. Sen sen ol, kelimelere fazla takılma. Aşk diyarında dil zaten hükmünü yitirir.” (96) Bu kesitte, Şems ve Baba Zaman arasında kişilik özellikleri açısından bir karşıtlık da ortaya konur: Şems hareketli, Baba Zaman durgundur (96).

12. Kesit

Mektup

Kayseriden Bağdata, Şubat 1243: Besmeleyle başlayan ve Baba Zaman’a hitap eden mektup, Rumi’nin hocası Şeyh Seyyid Burhaneddin’den gelmiştir. Mektup, mektubun alınma ve okunma eylemlerinin gerçekleşme anında orada bulunmayan Şeyh Seyyid Burhaneddin’in yerine geçtiğinden bu kesit Şeyh Seyyid Burhaneddin adıyla değil cansız bir varlık olan Mektup adıyla başlatılmıştır. Anlatıcı, mektubu gönderen Mevlana’nın hocasıdır. Mektupta yüzeysel boyutta yer alan bilgilendirenler, derin boyut hakkında önemli çıkarımlara götürebilecek niteliktedir. Sultan Alaattin Keykubat’ın hayali: “...şairlerin, sanatkârların ve dahi feylesofların huzur içerisinde yaşayıp çalışabileceği bir şehir kurmak.” (97). Mektup’la Baba Zaman çatısı altındaki bir kişi (metin çözücü daha önceki bilgiler yoluyla bu kişinin Şems olduğunu kolayca çıkarabilir) Konya’ya; “Nuh’un tufanından sonra su yüzüne çıkan ilk şehir”e davet edilir (97). Kapsanan öykünün temel eyleyenlerinden Rumi (Mevlana) bu kesitte romana dahil edilir. Bu kesitte Mevlana’nın hüneri “Dinin dış kabuğunu aralayıp özündeki evrensel ve ebedî cevheri çekip çıkarma becerisi” olarak verilir (97). Mektup içinde farklı sözcelem düzeyleri vardır (97-98). Bu kesitte yine başlangıçta verilen metaforlara gönderme yapılmıştır. Mevlana için okyanus, babası için göl metaforu kullanılmıştır. Mevlana “... yalnız İslâm tarihinde değil, dünya tarihinde müspet bir değişime yol verecek...” (98) bir kişi olarak sunulmuştur. Bu kesitte eksiklik: “Mevlana’nın içindeki boşluk” olarak verilir. Mevlana rüyasında tıpkı Ella gibi uzak diyarlarda bilmediği birini arar (98). Metnin devamında da Ella-Rumi eşleştirmesini görmek mümkündür. Mektubun yazılış nedeni “Rumi’nin aradığı yoldaş Baba Zaman’ın çatısı altında olabilir kanaati”dir (99). Mevlana ve Şems, coşkunun ırmak metaforunda birleştirilir. Bu kesitte verilen belirtiler gelecekteki önemli işlemlere yöneliktir: “Mevlana’nın muhalifleri var... herkesin sevdiği insan, gene herkesin kemgözlerini üstüne çekecektir...” gibi.

13. Kesit

Şems

Bağdat, 18 Eylül 1243: Şems’in anlatıcısı olduğu bu kesitte Baba Zaman’ın Şems’i gönderip göndermemekle ilgili iç çatışmaları yer alır. Ella’nın anlatıldığı paralel kesitlerde (15-32 arasındaki kesitler) Ella’nın iç çatışmaları anlatılmıştır. “Hakikat yalnız keşfedilmeyeceği” için Baba Zaman

Rumi'ye can yoldaşı olarak birini göndereceğini zaviyedekilere açıklar ve gönüllüler ister. Şems daha önceki kesitte Baba Zaman'ın yanına "ruh eşine" yönlendirilmek üzere gelmiştir. Bu yönlendirme işinin Baba Zaman tarafından gerçekleştirilmesi, kurmacayı yatay boyuttan dikey boyuta taşır. Şems, bu yolculuğun tehlikeli olduğunun belirtilmesinden sonra gönüllü olarak kalan tek kişidir. "Yedinci Kural: Şu hayatta tek başına inzivada kalarak, sadece kendi sesinin yankısını duyarak, Hakikat'i keşfedemezsin. Kendini ancak bir başka insanın aynasında tam olarak görebilirsin" (101).

*Baba Zaman, Şems'i yollamadan önce bir süre oyalanır. Çünkü bu yoldan geri dönüş olmayacaktır. Karamsarlığa kapılmama ve sabırlı olma ile ilgili Sekizinci ve Dokuzuncu Kurallar Şems'in sözcelemi içinde verilir (103-104).

14. Kesit

Ella

Boston, 22 Mayıs 2008: Jeannette arar ve Ella'yı affettiğini söyler (107). Aziz'in Kırık Kalpler Ağacı'na astığı dileği gerçekleşmiştir. Ella, Aziz'e bir mektup yazarak teşekkür eder (109).

15. Kesit

Mektup

Bağdat'tan Kayseri'ye: Besmeleyle başlayan mektup Baba Zaman tarafından Seyyid Burhaneddin'e hitaben yazılmıştır. Baba Zaman, Şems'i Konya'ya yolladığını bildirir (110-111).

16. Kesit

Çömez

Bağdat, 29 Eylül 1243: Çömez, Şems'in itibar görmesinden etkilenecek O'nu örnek alır ve O'nun peşinden Konya'ya gitmeye karar verir.

* Kararını Baba Zaman'a açıklar ve tekkeden atılır. Çaldığı bir atla Şems'in peşinden Konya'ya doğru yola çıkar.

17. Kesit

Şems

Bağdat, 30 Eylül 1243: Bu kesitin anlatıcısı Şems, Konya'ya doğru yola çıkar. Onuncu Kural bu yolculuğa yöneliktir. Her yolculukta olduğu gibi bu yolculukta da zorluklar vardır ve Konya'da kendini nelerin beklediğini bilmeyen Şems kaderine razıdır. On Birinci Kural, yenilenmek için "zorluklara, sancılara hazır ol"ma gerekliliği üzerinedir (117).

* Şems'in ayrılmadan saç, sakal, kaş gibi bütün kıllarını tıraş etmesi de önemli bir göstergedir. Çehar darb (saç, sakal, bıyık ve kaş tıraşı) Kalenderilerin âdetlerindedir. On İkinci Kural Şems'teki somut değişimlerin soyut göstergesel değerini ortaya koyar: "Aşk bir seferdir. Bu sefere çıkan her yolcu, istese de istemese de tepeden tırnağa değişir. Bu yollara dalıp da değişmeyen yoktur." (118) Baba Zaman (gönderici) Şems'e (özne) üç nesne vermiştir (118). Bu nesnelerin daha sonraki kesitlerde Şems tarafından toplumun dışladığı üç kişiye (Dilenci Hasan, Fahişe Çöl Gülü ve Sarhoş Süleyman) verilmesi, derin anlam düzeyinin oluşmasında önemli işlevler olmuştur.

18. Kesit

Çömez

Bağdat, 30 Eylül 1243: Anlatıcı Çömez, Şems'in peşine düşüşünü anlatır. On Üçüncü Kural: "Şu dünyada semadaki yıldızlardan daha fazla sayıda sahte hacı hoca şeyh şih var. Hakiki mürşit seni kendi içine bakmaya ve nefsinin aşır kendindeki güzellikleri bir bir keşfetmeye yönlendirir. Tutup da ona hayran olmaya değil." (119). Şems bu kuralda belirtildiği gibi gerçek bir mürşittir. Çömez, Şems'in müridi olmak ister. Şems'in bir şartı vardır: "herkesin içinde şarap içmesi" (119). Çömez başkalarının ne diyeceğini düşünerek şartı gerçekleştirmez, Şems O'nu reddeder (120). Çünkü "İnsan neye fazlaca değer veriyorsa şu dünyada evvelâ ondan kurtulması şarttır" (121).

19. Kesit

Ella

Boston, 24 Mayıs, 2008: Bu kesitteki ilk çatışma; uyum ve farklılıklar çatışması olarak belirtilebilir (121). Ella, Aziz'den bir e-posta alır. Mektupta anlatıcı Ella'dan Aziz'e kayar. Aziz'in "Guatemala"dan yazması da Amerikalı okuyucuya yönelik olarak derin anlam düzeyiyle ilgili bir bilgidir. Aziz-Ella ilişkisi iyice yaklaşır. Aziz, Ella'ya bir kilim almıştır. Kesitin ikinci çatışması Ella ve annesi arasındadır (124). Ella'daki değişim iyice gözlenebilir olmuştur. Ella o gün her zamanki gibi kahvaltı hazırlamamıştır. Aşk Ella'yı yavaş yavaş değiştirmektedir (125).

2. Bölüm Su

20. Kesit

Rumi

Konya, 15 Ekim 1244: Rumi 40 gecedir aynı rüyayı görmektedir. 40 rakamı romanın bir çok yerinde geçen önemli bir göstergedir (129). Rüyasında bir derviş beş mumlu bir şamdanla Rumi'nin okuması için ışık tutmaktadır. Rumi şamdanın aşlında dervişin eli olduğunu farkeder. Tasavvufta "el" in simgesel bir değeri vardır. Rüya Rumi'nin Şems'in kuyudaki ölüsüyle yüzleşmesiyle son bulur (130).

* Bu kesitte Rumi ile ilgili bilgiler Rumi'nin ağzından aktarılır: Rumi; rahat, sakin, mutlu bir yaşam sürmesine karşın içinde bir boşluk hissetmektedir. Eksiklik, boşluğu dolduracak nesne olarak belirir (132). Sonraki kesitin sözcüleyen öznesi olan Şems ileride bu boşluğu dolduran nesne olarak belirecektir.

21. Kesit

Şems

Konya, 16 Ekim 1244: Şems, hiç bilmediği bir yere ayak basmak üzere olduğundan hafif bir tedirginlik duysa da On Dördüncü Kural'ı hatırlayarak rahatlar: "Hakk'ın karşısına çıkardığı değişimlere direnmek yerine, teslim ol. Bırak hayat sana rağmen değil, seninle beraber aksın. Düzenim bozulur, hayatımın altı üstüne gelir" diye endişe etme. Nereden biliyorsun hayatın altının üstünden daha iyi olmayacağını?" (134). Şems'in sözcüleyen özne olduğu bu kesitte, 13. yüzyılda Konya anlatılır. Konya'da ya safi aşk ya da som nefret vardır. Bunlar, bu kesitin karşıt iki nesnesidir (133). Şems, bir köylüyle karşılaşır ve öküzü için olumsuz şeyler söyler. Köylü buna alınca köylünün öküzünden özür diler. Köylü buna alışıktır; çünkü o zamana kadar başkaları kabahatli olsa da hep o özür dilemiştir. "Allah'ın içte ve dışta her an hepimizi tamamen erdirmekle meşgul" olduğundan söz eden Onbeşinci Kural Şems'in sözcülemi içinde verilir (135) Köylü, Rumi'nin o gün vaaz vereceği bilgisini verir. Şems, Rumi'yi önce başkalarından dinlemek ister. Bu istek sonraki kesitlerin sözcüleyen öznelere de belirir (136).

22. Kesit

Dilenci Hasan

Konya, 18 Ekim, 1244: Dilenci Hasan, toplumun dışladığı bir cüzamlıdır. Bu kesitte cüzamlıdan hastalar için dua etmesini istemek bir gelenek olarak belirir (138). Yine, para göstergesi yer alır (139). Toplum bugün de olduğu gibi farklı ve kusurlu olanı görmezden gelir (140). Dilencinin gözünden Rumi anlatılır. Bu kesitin karşıtlığı dilenci ve Rumi arasındaki fırsat eşitliğidir. Rumi "ağzında gümüş kaşıkla doğmuş"tur (142). Bu, dilencide bir çatışma yaratır. Dilenci Hasan, Rumi'nin vaazını dinlemek üzere gittiği camiden ayrılır. Burada, Çöl Gülü'nün anlatıcı olduğu ikinci küçük kesitin başlangıç ögesi ortaya çıkar.

23. Kesit

Şems

Konya, 18 Ekim 1244: Şems yerleşik hayata geçer (143). Konya'daki dil, etnisite vb. çeşitliliği Şems'in gözünden aktarılır. On Altıncı Kural: "Kusursuzdur ya Allah, O'nu sevmek kolaydır. Zor olan hatasıyla sevabıyla fani insanları sevmektir. Unutma ki kişi bir şeyi ancak sevdiği ölçüde bilebilir. Demek ki hakikaten kucaklamadan ötekini, Yaradan'dan ötürü yaratılanı sevmeden, ne lâyıkiyle bilebilir, ne lâyıkiyle sevebilirsin" (144). Rumi'nin vaaz ettiği caminin tersi istikamete giden Şems bilmeden bir kerhâneye ulaşır. Burada cinsiyetsiz kerhane maması Hünsa ile karşılaşır. Fakat bundan önce dikkatini çeken bir gül bahçesi olmuştur. Bu gül bahçesi kerhanede çalışan Çöl Gülü lakaplı bir fahişenindir. Bu kesitte Hünsa "Burası sana göre değil" dediğinde Şems nedenini sorarak önyargısız bir yaklaşım sergilemiş olur. Hünsa'nın "Burası şehrin en beter, en pis yeridir, gelme buralara!" sözlerine karşılık Şems, On Yedinci Kural'ı söyler. O'na göre esas kirlilik kalpteki haset ve art niyettir. Şems'in sözleri

geleneksel söylemle çatıştırılır: “Yani şimdi sana göre Allah gökten bakan öfkeli, ceberut bir baba mı? Sanır mısın ki her hatamızda başımıza taş ve kurbağa yağdırır?” (146). Şems, Çöl Gülü’nü tanır. O’nun bir değişim geçireceğini anlar ve kehanette bulunur (147). On Sekizinci Kural’ı söyler: “Tüm kâinat olanca katmanları ve karmaşasıyla insanın içinde gizlenmiştir. Şeytan, dışımızda bizi ayartmayı bekleyen korkunç bir mahlûk değil, bizzat içimizde bir sestir. Şeytanı kendinde ara; dışında, başkalarında değil. Ve unutma ki nefsinin bilen Rabbini bilir. Başkalarıyla değil, sadece kendiyile uğraşan insan, sonunda mükâfat olarak Yaradan’ı tanır.” (148). Bu kesitteki çatışma Şems ve Hünsa arasındadır.

24. Kesit

Ella

Boston, 28 Mayıs, 2008: Ella geçirdiği değişimi hisseder. Ella’nın 40 yaşına varmadan muhakkak yapılacak on şey listesi gerçek-sığ dünyayı yansıtarak Şems’in derin dünyasıyla çatıştırılır (148). On şeyden sonuncusu Ella’daki değişimin bir göstergesidir: Kalbini aşka aç! Ella, Aziz’e bir mektup yazar ve iç çatışmasını anlatır (150). Aziz’in söylemi 40 yaşın güzelliği üzerinedir. Bu kesitte 40 Kural’ın nedeni Aziz’in sözcelemi içinde açıklanır: “Nuh tufanı kırk yıl sürdü. Sular her yeri kapladı ama aynı zamanda bu topyekûn yıkım, birikmiş tüm kirleri sildi ve hayata yeniden başlama fırsatı verdi. İslam tasavvufunda kırk sayısı bir merteye aşmak için sarf edilen zamanı, manevi uyanışı temsil eder. Bilincin dört temel safhası vardır. Her birinde on derece mevcuttur ki toplamda kırk eder. Hazreti İsa kırk gün kırk gece çölde çile çekti. Hazreti Muhammed peygamberlik çağrısını kırk yaşında işitti. Buda ıhlamur ağacı altında kırk gün tefekküre daldı.” (151).

25. Kesit

Fahişe Çöl Gülü

Konya, 18 Ekim 1244: Bu kesitte Çöl Gülü toplum düşünceleriyle çatıştırılır. Çöl Gülü’nde değişim belirtileri görülür. Rumi’nin vaazını dinlemek ister; fakat Hünsa’nın bunun için izin vermeyeceğini bildiğinden pazara gitmek için izin ister. Susam’la olmak kaydıyla izin alır, yolda erkek kılığına girer, camiye giderler (152).

* 25. kesit altında yer alan bu küçük kesitte, zamanda geriye kırılmayla Çöl Gülü kendi ağzından tanıtılır, sıradan bir insan olduğu vurgulanır. Annesi doğumda ölmüş, üçüzlerden yalnız biri kurtulmuş, erkek kardeşe babanın ilgisizliği onu kötü yola sürüklemiştir. Baba-çocuk çatışması çocuğun kâtil olmasıyla sonuçlanır, Çöl Gülü, Konstantinopol’e bekâr halasının yanına gitmek üzere yola çıkar. Yolda haydutlar saldırır, 13 yaşındaki Çöl Gülü’nü kaçırıp tecavüz ederler. Böylece Çöl Gülü’nün yaşamında önemli bir dönüm noktası olur; sıradan insanken toplum tarafından dışlanan bir fahişeye dönüşür (154-156). Burada metin kurucu, metin çözücüye toplum tarafından dışlanan insanların da aslında başlangıçta herkes gibi sıradan olduğu iletisini vermek ister.

* Çöl Gülü ve Susam camiye gider, her yer doludur, dilencinin 22. kesitte boşalttığı belirtilen yerine oturur (158). Bu kesitteki Rumi’nin “her şey tezatından tezahür eder...” sözleri derin yapıda metin çözücüye verilmek istenen iletiyi destekler (159).

26. Kesit

Dilenci Hasan

Konya, 18 Ekim 1244: Çöl Gülü’nün, Rumi’yi dinlerken huzur bulmasına karşın Dilenci Hasan, Rumi ile kendi içinde bir çatışmaya girmiştir. Şems’le karşılaşır. Herkes O’nu görmezden gelirken Şems onunla konuşur ve Baba Zaman’ın Bağdat’tan ayrılırken kendine verdiği üç şeyden biri olan aynayı, içindeki İlahi Güzellik’i görmesi için, dilenciye verir (161). Çöl Gülü’nün camide fark edilmesi olayı Dilenci Hasan tarafından aktarılır. Öfkeli kalabalığı Şems durdurur ve Çöl Gülü’nü kurtarır. Burada Şems’in çatışması Baybars üzerinden onun gibi düşünen halk iledir.

27. Kesit

Sarhoş Süleyman

Konya, 18 Ekim 1244: Bu kesitteki çatışma Sarhoş Süleyman ile Rumi’nin arkasından giden mutaassıp halk arasında gibi görünse de aslında edebiyatımızda sık geçen rind-zahid çatışmasına kadar uzanır. Bu arada meyhanede her dinden her milletten insanın olduğu bilgisi de önemlidir.

28. Kesit

Ella

Boston, 30 Mayıs 2008: Ella, kocası tarafından aldatılmaktadır. Fakat uzun zamandır bu gerçekle yüzleşmekten kaçmıştır. Bu kesitte Ella bir iç çatışma içinde anlatılır. Bu çatışma aynı zamanda Ella'daki değişimi tetikleyici önemli bir işlemdir.

29. Kesit

Fahişe Çöl Gülü

Konya, 18 Ekim 1244: Çöl Gülü'nün, fahişe olduğu için aşağılanarak camiden atılması olayı bu kez de içbakişısıyla Çöl Gülü'ne anlatılır. Bu kesitte Çöl Gülü-Baybars çatışmasını görürüz. Bu çatışma, aynı zamanda derin anlam düzeyinde ben-onlar çatışmasını da taşımaktadır. Engelleyici düşman konumundaki Baybars'ın karşısında yardımcı konumundaki Şems yer alır. Şems, "tek"te birleşimi savunur. Şems geçmişle ilgili fahişeye "bir zamanlar hâlen simli, sihirli bir beyazmış..." derken renkleri sembolik olarak kullanmıştır (174). Beyaz, temizlik ve saflığı semblize eder. Şems, Çöl Gülü'ne güven aşılır, On Dokuzuncu Kural'ı söyler: "Başkalarından saygı, ilgi ya da sevgi bekliyorsan, önce sırasıyla kendine borçlusun bunları. Kendini sevmeyen birinin sevilmesi mümkün değildir. Sen kendini sevdiğin hâlde dünya sana diken yolladı mı, sevin. Yakında gül yollayacak demektir" (176). Şems, Baba Zaman'ın kendine verdiği üç şeyden biri olan ipek mendili, şüpheye düştüğünde içinin temizliğini hatırlatması için, Çöl Gülü'ne verir, kerhaneden ayrılmasını söyler (177). Böylece Şems, yardımcı işlevi yanında gönderen işlevini de üstlenmiş olur.

30. Kesit

Sarhoş Süleyman

Konya, 18 Ekim 1244: Bu kesitte, sarhoş-bekçi çatışması üzerinden sarhoş-iffetli geçinen insan çatışmasını görebiliriz. Bekçiler sarhoşu kırbaçlar (179). Bekçilerden biri Çöl Gülü'nün camiden atılmasında önderlik eden Baybars'tır. Şems, bu kesitte de Baybars'ın karşısında yer alır ve sarhoşun kanlarını temizleyerek Baba Zaman'ın kendine verdiği üçüncü nesne olan içinde merhem bulunan billur şişeyi, hem iç hem dış yaralarını iyileştirmesi için, sarhoşa verir (181). Yirmi Birinci Kural'ı söyler: "Hepimiz farklı sıfatlarla sıfatlandırıldık. Şayet Allah herkesin tıpatıp aynı olmasını isteseydi, hiç şüphesiz öyle yapardı. Farklılıklara saygı göstermemek, kendi doğrularını başkalarına dayatmaya kalkmak, Hak'ın mukaddes nizamına saygısızlık etmektir." (181) Şems, üzerindeki sidiğe, kusmuğa, kana aldırmadan sarhoşu sırtında evine taşır. Yirmi İkinci Kural'ı söyler: Hakiki Allah Âşığı bir meyhaneye girdi mi orası ona namazgâh olur. Ama bekri aynı namazgâha girdi mi orası ona meyhane olur. Şu hayatta ne yaparsak yapalım, niyetimizdir farkı yaratan, suret ile yaftalar değil." (183).

31. Kesit

Ella

Boston, 3 Haziran 2008: Köpeği Gölge ölür. Kızı Orly bunalımdadır. Ella kendini suçlar. Bu kesitte de renk göstergeleri kullanılmıştır: "Griler ve bejlerle dolu bir tuvale benzeyen hayatına şimdilerde capcanlı bir renk ekleniyordu: Parlak, simli, neredeyse çığırktan bir mor." (184). Koyu ve pastel renkler, durgun; canlı ve parlak renkler, hareketli bir yaşamın göstergesidirler. Bu renk göstergeleri, Ella'nın yaşamındaki değişime işaret etmek için kullanılmıştır. Mor renk aynı zamanda feminizmin rengidir.

32. Kesit

Ella

Boston, 5 Haziran 2008: Ella ve Aziz, e-postayla ilişkilerini sürdürür.

* Aziz, bir mektupla 5. unsuru açıklar, 5. unsur aynı zamanda metnin 5. bölümünün adıdır: "Boşluk" (187).

3. Bölüm Rüzgâr

33. Kesit

Mutaassıp

Konya, 19 Ekim 1244: Mutaassıp kimliğiyle bu kesitin anlatıcısı olarak metinde yer verilen medrese hocası, ahlâki yozlaşmadan şikâyetçidir; köpek havlamalarıyla uyanır, bir hırsız veya sarhoş nedeniyle havladıklarını düşünür. Bu şekilde, 33. kesit, Sarhoş Süleyman'ın anlatıcı olduğu 30. kesitle dikey ekseninde birleştirilmiş; bir bağdaşıklık kurulmuştur. Bu kesitin çatışması, mutaassıp-ahlâki yozlaşmışlık çatışmasıdır. Baybars'ın amcası olan mutaassıp, felaketleri toplumdaki yozlaşmaya bağlar “Başımıza gelmedik bir gökten taş yağması kaldı; bu gidişle o da olur artık...” sözleri 23. kesitteki Şems'in sözleriyle bağdaşıklık kurmakta ve 23. kesitin anlatıcısı Şems ile bu kesitin anlatıcısı Mutaassıp çatıştırılmaktadır. Mutaassıp, sözde Müslümanlar ile ferdî ve fevrî hareket eden sufilere karşıdır (192). O'na göre, bir yere kök salmaktan aciz bir adamdan cemaate fayda gelmez. “Aidiyet duygusundan yoksun, rüzgârda kuru yaprak misali her yöne savrulan, tüm dünyaya “evim” diyen kişi, Şeytan'ın arayıp da bulamadığı suç ortağıdır” (194).

34. Kesit

Şems

Konya, 29 Ekim 1244: “Durma” kesitlerinden biridir. “Durma” yazınsal öykülemelerde kullanılan dört temel teknikten (durma, eksilti, özet, sahne) biri olup “anlatılan öykünün gelişiminde bir özelliği ya da bir konuyu vurgulamak amacıyla, akışın askıya alınmasıdır” (Genette'den alıntıyla Öztokat 2005: 122). Bu kesitte işlevsel eylemler yerine derin anlam düzeyiyle ilgili bilgiler Şems'in anlatımıyla verilir. Şems'e göre dilenci Hasan, sarhoş Süleyman ve fahişe Çöl Güllü gibi başkaları tarafından hor görülen ve ezilen insanlar yaygın bir dertten muzdariptir: “Ayrı bir benlik zannı.” (195). Henüz karşılaşmadığı Rumi Şems için, “fildişi kulelerinde oturan âlimler”den biridir (195). Şems, Yirmi Üçüncü Kural'la “aşırılıklardan uzak durmayı, ifrattan ve tefritten kaçınmayı, orta yerde” olmayı öğütler (196). Şems, bu kesitte Mevlâna'nın vaazlarıyla ilgili kanısını da dile getirir: “Kanımca Mevlana'nın vaazları, ısırgan otları, deve dikenleri, fundalıklarla süslü bir yabancı bahçe gibidir. Oraya giren her misafir gözüne hoş görünen çiçekleri derer, geri kalan otlara bakmaz bile. Dikenli, kaba görünümlü bitkilere meyledenlerin sayısı pek azdır. Oysa şu âlemden nice derdin devası işte bu tür bitkilerden elde edilir.” (197) Bu kesitte yer alan “Yarın Rumi'yi göreceğim” (197) sözleri belirti niteliğindedir.

35. Kesit

Rumi

Konya, 30 Ekim 1244: “Şems'le tanıştığım günü unutmuyacağım.” sözlerinden sonra Rumi, Şems'le karşılaştığı günü anlatır: Rumi, camiden büyük bir şaşaa içinde çıkar. 34. kesitte verilen Şems'in Rumi'yle ilgili önyargıları bu kesitte değişir. Şems, Rumi'nin önünü kesip O'na bir soru yöneltir. Aldığı yanıt ve Mevlana'nın takındığı mütevazı tavır (atından inmesi ve Şems'in önünde eğilmesi önemli nezaket göstergeleridir) Şems'in önyargılarının değişmesinde önemli işlevlerdir. Soruda bir sufi ile Hz. Muhammed karşılaştırılır (200). Rumi'nin yanıtı Şems'i şaşırtır. Rumi de rüyalarındaki dervişle karşılaştığını anlamıştır (202).

36. Kesit

Ella

Boston, 8 Haziran 2008: Ella ve Aziz arasındaki ilişki e-postalar kanalıyla sürer. Ella, kendinden çok farklı olan Aziz'le ilgili yeni bilgiler edinir. Aziz dünya vatandaşıdır (203). Ella ise, dünyayı “güvenli Avrupa ülkeleri” ve “geri kalan tekinsiz bölgeler” diye ayırır (203). Bu sayede Ella diğer Batılılarla, özellikle Batılı kadınlarla bütünleşir. Aziz, Ella'ya karşı biçimde “nefret”i benliğinden silmiş (204), pasifist, sorunu din değil dil sorunu olarak gören biridir. Aziz için şimdi, Ella için gelecek önemlidir. Aziz'e göre “yaşamak demek değişmek demek”tir (205). Yine burada da göl-nehir, gri ve rengârenk bir hayat metaforlarına yer verilir.

37. Kesit

Alaaddin

Konya, 10 Aralık 1244: Babasının Şems'in önünde eğilmesi Alaaddin'i şaşırtmıştır, bu olay herkesin dilindedir. Mevlana ve Şems günlerce kütüphaneye kapanır. Bu durum karşısında şaşırıp ve meraklanan Alaaddin de tıpkı Kızıl Çömez gibi onları gözetlemeye başlar (207).

* Şems, Alaaddin'in kendilerini gözetlediğinin farkındadır: “Zira o kırk gündür kulağını kapıya yapıştırıp, deliklerden bizi gözetlerken, ben de onu seyrediyordum.” (208). Burada, Şems'in dervişliği ve

büyüklü yanı vurgulanır. Babası içeriye dalan Alaaddin'i kovar, bu Alaaddin'de büyük bir öfke uyandırır (209). Bu durum, derin anlamsal boyutta bir baba-oğul çatışmasının da göstergesidir.

38. Kesit

Rumi

Konya, Aralık 1247: "Durma" kesitlerinden biridir. Rumi, tasavvuftaki 7 aşamayı anlatır: Nefs-i Emmare. Yoz, Ham ve Daima Başkalarını Suçlayan Nefs merhalesi... Nefs-i Levvame; yani Suçlanan yahut Kınanan Nefs... Nefs-i Mülhime; yani İlham Alan Nefs... Nefs-i Mutmaine; yani Tatmin Olmuş Nefs... Nefs-i Raziye; yani dünya meselelerine aldırmayan nefis... Nefs-i Mazriye; yani Razi Olunmuş Nefs... Nefs-i Kâmile; ayrı bir benlik zannının yok olduğu nefis (210-212).

* Rumi, Şems'in sorusunu yorumlar: "Şems bana Hz. Muhammed ve Sufi Bistâmî hakkında o soruyu sorduğunda benden sadece kitabi bir kıyaslama yapmamı beklemiyordu. Aynı zamanda bana, yani şahsıma bir soru yöneltiyordu: "Hak'ta yok olmak için nefisini tamamen yok etmeye hazır mısınız?"... "Peki sen yedi makamdan hangisindesin?" (213).

39. Kesit

Kerra

Konya, Aralık 1244: Kerra kadın olmaktan dolayı üzgündür. Bu durum, metin çözücüyü derin anlamsal düzeydeki bir kadın-erkek çatışmasına kadar götürür (213). Rumi gibi birinin bile karısını kitaplardan uzaklaştırması ilginçtir (215).

40. Kesit

Kimya

Konya, Aralık 1244: Kimya, Rumi'nin ruh görme yeteneğine sahip evlatlığıdır. Sıradan bir köylü çocuğu iken bir bilgenin babasını yönlendirmesiyle ilim öğrenmek üzere Rumi'nin yanına verilmiştir. Rumi'nin O'nu kabul etmesine ölmüş olan eski karısının ruhu yardım eder (219). Artık Kimya'nın iki babası vardır. Bu, O'nu okutmak istemeyen annesinin boşluğunu da doldurur (221). Bu kesit bizi, derin anlamsal düzeyde anne-kız çatışmasına götürür.

41. Kesit

Ella

Boston, 9 Haziran 2008: Ella değişmeye devam eder. Bu değişim anlatıcı kanalıyla metin çözücüyü aktarılır: "Birkaç hafta içerisinde durağan, tekdüze bir hayat süren bir kadın olmaktan çıkıp, geçitirmeler, kaçamaklar ve sırlarla dolu bir başka kadına dönüşmüştü." (222). Ella bu değişime direnmez. Değişim kocası David'i de etkiler (224).

42. Kesit

Kerra

Konya, 5 Mayıs 1245: Bilgilendirenlerin ağırlıkta olduğu bir kesittir. Kapsayan öykü kişisi Ella'daki değişime paralel olarak kapsanan öykü kişisi Rumi'de de, Şems'in gelişinden başlayarak, bir değişim gözlenir. Hıristiyanlıktan dönme Kerra'nın ağızdan Anadolu gerçeği anlatılır (226). Yazınsal metinler hedef kitle belirleyemezler. Metin herhangi bir zamanda herhangi bir kişi tarafından çözümlenebilir ve böylece metin kurucu bir hedef kitle belirlemeye çalışmış olsa bile başka metin çözücüler de olaya dâhil olabilir. Bununla birlikte bazı metinlerin hedef kitle belirleme gayreti içinde oldukları söylenebilir. Burada metin kurucunun Amerikalı okuyucuyu hedef kitle olarak belirlemeye çalıştığı söylenebilir. Bu kesitte Hıristiyan-Müslüman çatışmasına yer verilmiştir (226). Kerra'nın Rumi'den manen uzak olmaktan duyduğu üzüntü bu kesitin bütünleyimleridir (227-228).

43. Kesit

Şems

Konya, 12 Haziran 1245: Bu kesitte, Şems-mutaassıp çatışması, rind-zahid çatışmasına da götürür bizi. Şems bu çatışmada Allah'ın sıfatlarını kullanır. Yirmi Dördüncü ve Yirmi Beşinci Kurallar bu kesitte verilir. Yirmi Beşinci Kural, cennet ve cehennemin bu dünyada olduğu üzerinedir: "Cenneti ve cehennemi illâ ki gelecekte arama. İkisi de şu an burada mevcut. Ne zaman birini çıkarırsız, hesapsız ve

Konya, 4 Eylül 1245: Bu kesitte, Rumi'nin iki oğlu Sultan Veled ve Alaaddin çatışması yer alır. Alaaddin Şems'i casuslukla suçlar (250). Bu kesitteki Sultan Veled'in: "Meğer ne safmışım. Herhâlde daha fazla yanılmazmışım" (252) sözleri Alaaddin ve Şems'in ileride karşı karşıya geleceğine dair bir belirti niteliğindedir.

50. Kesit

Kerra

Konya, 22 Ekim, 1245: Bu kesitte, Kerra-Şems çatışması (252) yer alır. Bu kesit daha çok bir "Durma" kesitidir.

51. Kesit

Rumi

Konya, Aralık 1245: Rumi ve Şems gezintiye çıkar. Yirmi Altıncı Kural, Rumi'nin anlatıcı olduğu bu kesitte verilir. Şems'in kurallarından birinin Rumi'nin sözcelemi içinde verilmesi Rumi ve Şems'in artık bütünleştiğinin bir göstergesidir: "Kâinat yekvücut, tek varlıktır. Her şey ve herkes görünmez iplerle birbirine bağlıdır. Sakın kimsenin ahını alma; bir başkasının, hele hele senden zayıf olanın canını yakma. Unutma ki dünyanın öte ucunda tek bir insanın kederi, tüm insanlığı mutsuz edebilir. Ve bir kişinin saadeti, herkesin yüzünü güldürebilir" (255). Bu kesitte gönderen konumundaki Şems, Rumi'ye şâir olacağını söyler (256).

52. Kesit

Sultan Veled

Konya, Aralık 1245: Anlatıcı konumundaki Sultan Veled, Şems ile halk arasındaki çatışmayı anlatır.

* Sultan Veled, Şems'e "Bu kadar çok insan tarafından yanlış anlaşılma seni üzüyor mu? Sana düşmanlık etmelerine hakikaten aldırıyor musun?" sorusunu sorar (259). Şems, hiç düşmanı olmadığını söyledikten sonra Yirmi Yedinci Kural'ı açıklar: "Şu dünya bir dağ gibidir, ona nasıl seslenirsen o da sana sesleri öyle aksettirir. Ağzından hayırlı bir laf çıkarsa, hayırlı laf yankılanır. Şer çıkarsa, sana gerisin geri şer yankılanır. Öyleyse kim ki senin hakkında kötü konuşur, sen o insan hakkında kırk gün kırk gece sadece güzel sözler et. Kırk günün sonunda göreceksin her şey değişmiş olacak. Senin gönlün değişirse, dünya değişir" (260). Burada da kırk rakamı dikkati çekmektedir.

53. Kesit

Ella

Boston, 15 Haziran 2008, şeklinde başladığı için Ella'nın anlatıcı olması beklenen bu kesitte Aziz'in anlatıcı olduğu bir mektup yer alır. Bu, Şems-Rumi bütünleşmesine paralel biçimde Aziz ve Ella'nın da bütünleştiğinin göstergesidir. Aziz, Ella'nın önceki kesitlerden birinde sorduğu soruya yanıt olarak sufi olma yolundaki ilk adımını anlatır (263-265).

54. Kesit

Fahişe Çöl Gülü

Konya, Ocak 1245: Çöl Gülü, başını belaya soktuğu için Hünsa hiçbir yere gitmesine izin vermez. Çöl Gülü kendini bırakır, müşterilerini kaçıtır; ama bir gün ona bir müşteri geldiği söylenir. Bu Baybars'tır (265). Çöl Gülü, daha sonra, Şems'le konuşurken Baybars'ın kendini ziyaret ettiğini söyler. Çöl Gülü kendini tasavvufa adamak ister. Bu kesitte verilen Yirmi Sekizinci Kural, geçmiş ve geleceğin değil, şu anın önemli olduğu üzerinedir (267). Baybars, Çöl Gülü'nü kapatması yapmak ister (270).

* Çöl Gülü istemeyince döver. Çöl Gülü bir an ruhunun bedeninden ayrıldığını zanneder, aslında ölümün korkulacak bir şey olmadığını farkederek ve daha önce ölüm korkusuyla ayrılmaya cesaret edemediği kerhaneden ayrılmaya karar verir (272).

55. Kesit

Kimya

Konya, Ocak 1247: Kimya ve Şems yakınlaşır. Yirmi Dokuzuncu Kural bu kesitte verilir: "Kader, hayatımızın önceden çizilmiş olması demek değildir. Bu sebepten, "ne yapalım kaderimiz böyle" deyip

boyun bükme cehalet göstergesidir. Kader yolun tamamını değil, sadece yol ayrımlarını verir. Güzergâh bellidir ama tüm dönemeç ve sapaklar yolcuya aittir. Öyleyse ne hayatının hâkimisin, ne de hayat karşısında çaresizsin.” (275). Kimya, Şems’e âşık olduğunu farkeder (278).

56. Kesit

Şems

Konya, Ocak 1246: Durma kesitlerinden biridir. Şems’le ilgili dedikodular yayılmaktadır. Şems bunları önemsemez. Bu kesitte verilen Otuzuncu Kural, kusurları görmeme, örtme üzerinedir (280).

57. Kesit

Ella

Boston, 17 Haziran 2008: Anlatıcı yine Aziz’dir. Ella’ya nasıl sufi olduğunu anlatır; “yol beni değiştirdi” (284) sözlerindeki yol metaforik anlamda kullanılmıştır.

58. Kesit

Fahişe Çöl Gülü

Konya, Şubat 1246: Çöl Gülü kerhaneden kaçarken fahişe Manolya’ya yakalanır. Gitmekle odasına dönmek arasında bir seçim yapmak zorundadır ve gitmeye karar verir. Manolya’nın da iki seçeneği vardır; ya engelleyecek ya da göz yumacaktır (285). Çöl Gülü bir ara Manolya’nın kendi başaramadığı eyleme geçme, kerhaneden çekip gitme eylemini gerçekleştiremediği için Çöl Gülü’nün başarması halinde pişman olacağını ve bu yüzden kendinin de başarılı olmasını istemediği düşüncesine kapılır; ama öyle olmaz, engelleyici olmadığı gibi “Bizim yapamadığımızı inşallah sen yaparsın...” edimsözüyle Çöl Gülü’nü teşvik eder (286).

59. Kesit

Ella

Boston, 19 Haziran 2008: Anlatıcı yine Aziz’dir. Sufilik serüvenini anlatmayı sürdürür. Sufilerden Mekke ve Medine’ye gitmek için yardım ister. Zaviyenin başı Baba Samed nedenini sorar. Gerçek nedeni saklayan Aziz’in yanıtını kabul etmeyince Aziz gerçek amacını açıklamak zorunda kalır: “İlk kez görüntülenen Kâbe fotoğraflarıyla çok para kazanmak...” Baba Samed bu dürüst yanıt üzerine yardıma razı olur; fakat O’nun amacı Aziz’in kendi içindeki Kâbe’ye erişmesidir (288).

60. Kesit

Şems

Konya, Şubat 1246: Şems’in bakış açısıyla Mevlana anlatılır. Şems “...öteki âleme çekilerek... Mevlâna’nın bundan seneler sonraki hâlini” görür (292). Metindeki bu ileriye doğru sıçramaya uygun olarak Rumi adının Mevlâna ile değiştirildiği görülür. Şems, Rumi’yi meyhaneye şarap almaya gönderir (292).

Bölüm 4 Ateş

61. Kesit

Sarhoş Süleyman

Konya, Şubat 1246: Meyhaneye giden Mevlana, Sarhoş Süleyman’ın bakış açısıyla anlatılır. Meyhanedeki herkes Mevlana’nın mekâna gelişiyle şaşkınlık içindedir. Mevlana, meyhanedekilerle, Sarhoş Süleyman’la sohbet eder. Metin kurucunun bu kurgusundaki amaç toplumsal bakışı sorgulamaktır. Derin yapıyla ilgili mutaassıp-meyhane insanı çatışması Mevlana’nın şu sözleriyle yüzey yapıya taşınarak metin çözücünde zihinsel değişiklik yaratılmaya çalışılmıştır: “Kanaatimce içkiden uzak durmalı. Bununla beraber, unutmamalı, yaptıklarımızdan meyi de meyhaneciyi de sorumlu tutamayız. Şaraptan evvel nefslerimizdeki küstahlığı, riyakârlığı, kindarlığı, katılığı, saldırganlığı kovmalıyız. Ve en nihayetinde içen içer, içmeyen içmez. Kimsenin kimseyi zorlamaya hakkı yoktur. Çünkü dinde zorlama yoktur.” (300)

62. Kesit

Alaaddin

Konya, Şubat 1246: Alaaddin, Kimya'yla evlenmek istediğini babasına açıklamak ister; ama bir türlü babasıyla yalnız kalamaz. Babasının şarap şişeleriyle eve gelmesine şaşırır, babasına hakaret eder. Araya giren Şems, Mevlana'yı meyhaneye kendisinin gönderdiğini söyler. Otuz Birinci Kural kalpteki katıllıkları çözmeye üzerinedir (302) Alaaddin, Şems'le çatışır. Babası Alaaddin'e elini kaldırır; ama vurmaz. Alaaddin başını çevirdiğinde Kimya'nın olayı izlediğini görür. Evlenmek istediği kızın önünde öz babası tarafından küçük düşürülmek Alaaddin'in ağırına gider ve Alaaddin evi terk eder. Bu baba-oğul çatışması aynı zamanda Şems'in öldürülmesi eyleminin de tetikleyicilerinden biri olmuştur (303).

63. Kesit

Şems

Konya, Şubat 1246: Şems, Rumi'ye aldıracağı şarap şişelerinden birini bir gül ağacının dibine döker, gül canlanır ve bir gonca verir. İkinci şişeyi de dibinde birkaç yudum kalana kadar döker. Kalanından bir yudum içer ve kalanını Rumi'ye uzatır. Rumi: "Dinin şartlarına uymak önemlidir; ama insan kuralları özden, parçaları bütünden daha fazla önemsememeli. İçki içen insan içmeyenleri, içki içmeyense içenleri küçümsememeli..." diyerek şarabı ağzına götürür; fakat içmeden Şems kadehi elinden kaparak yere çalar. Rumi imtihanı geçmiştir (304). Şems, Otuz İkinci Kuralı söyler: "Aranızdaki bütün perdeleri tek tek kaldır ki, Tanrı'ya saf bir aşkla bağlanabilesin. Kuralların olsun ama kurallarını başkalarını dışlamak yahut yargılamak için kullanma. Bilhassa putlardan uzak dur, dost. Ve sakın kendi doğrularını putlaştırma! İnancın büyük olsun ama inancınla büyüklük taslama!" (305).

64. Kesit

Ella

Boston, 26 Haziran 2008: Ella kocasıyla yemeğe çıkar. Bir ara "Aşk Şeriatı"ndan söz açılır (307). Kocası, Aziz'i öğrenmiştir. Ella'ya O'nu affedebileceğini belirtir; fakat Ella, Aziz'e âşık olduğunu açıklar. Kocası, Ella'ya romantik olmadığını söyler (310). Ella, zamanda geriye kırılmayla kızını "romantik" olmakla suçladığı günü hatırlar (311).

65. Kesit

Mutaassıp

Konya, Şubat 1246: Rumi'nin meyhaneden şarap aldığını mutaassıplar duymuştur; hem Şems hem de Rumi'ye kızgındırlar.

* Şeyh Yasin içinden Şems'e kızı kızı medreseye derse gider ve Şems'i sınıfta bulur. Şems, Şeyh Yasin'e "bu benden en çok nefret eden adam. Bakalım yüzüme de söylediklerini söyleyebilecek mi?" der (315). Burada Şems'in kutsal imajı yeniden perçinlenir.

66. Kesit

Talebe Hüsam

Konya, Şubat 1246: Şems'in sınıfa gelişi talebe Hüsam'ın gözüyle aktarılır. Şems, hocaları Şeyh Yasin'in anlattığı gibi şeytana benzer bir adam değildir. Bu konuda talebelerden İrşad ile tartışılır (315). Bu kesitte Şems-Şeyh Yasin çatışması temel çatışma olmakla birlikte daha üst tabakada rind-zahid ve daha altta da talebeler Hüsam ve İrşad çatışmaları yer alır. Bu çatışmayı Şems: "ulema ile sufilerin, akıl ile yüreğin, kural-temelli-din ile aşk-temelli-dinin atışmasıdır bu. Seçim sizin!" diye açıklar (321). Yüzey yapıda bu seçim talebelerden Şems'in istediği bir seçimken, derin yapıda aynı seçim, metin çözücünden metin kurucunun istediği bir seçimdir.

67. Kesit

Cengaver Baybars

Konya, Mart 1246: Baybars, Çöl Gülü'nün kerhaneden kaçtığını öğrenir (323).

68. Kesit

Ella

Boston, 26 Haziran 2008: Ella, Aziz'e bir mektup yazarak aşkı itiraf eder. "Aralarındaki ilişkinin adını koyamadığını" belirtir (325).

69. Kesit

Kerra

Konya, Mart 1246: Çöl Gülü, Kerra'ya kerhaneden kaçıp hamamda kırk kere yıkandıktan sonra kendilerine geldiğini söyler (326). Otuz Üçüncü Kural açıklanır: “Bu dünyada herkes bir şey olmaya çalışırken, sen HİÇ ol. Menzilin yokluk olsun. İnsanın çömlekten farkı olmamalı. Nasıl ki çömleği tutan dışındaki biçim değil, içindeki boşluk ise, insanı ayakta tutan da benlik zannı değil, hiçlik bilincidir.” (328)

* Şems ve Mevlana, sema ayini yapmayı plânladıklarını belirtip Kerra'yı da ayine davet ederler. Kerra şaşkındır (328).

70. Kesit

Sultan Veled

Konya, Haziran 1246: Sema ayini Sultan Veled'in bakış açısıyla anlatılır. Başarılı bir ayin olmuş, halk ayini beğenmiştir; fakat “ne yazık ki Şems her şeyi mahvet”miştir (331).

71. Kesit

Sarhoş Süleyman

Konya, Haziran 1246: Bu kez sema ayini Sarhoş Süleyman'ın bakış açısıyla anlatılır. Ayini O da beğenmiştir. Önceki kesit sonunda metin çözücünde merak uyandırmak için verilen Şems'in her şeyi mahvettiği bilgisi bu kesitte açıklanmış; böylece metinsel bir tutarlılık sağlanmıştır. Hükümdar Keyhüsrev de ayini beğendiği için ayin sonunda ortaya bir kese altın fırlatır. Tam giderken Şems, keseyi hükümdarın önüne atar ve para için değil, aşk için sema ettiklerini belirtir (332). Hükümdarın hediyesini kabul etmemek büyük bir nezaketsizlik göstergesi olduğundan hükümdar tarafından cezalandırılmak düşüncesi herkeste korku yaratır.

72. Kesit

Alaaddin

Konya, Haziran 1246: 71. kesitte belirtilen korku nedeniyle herkes dağılır. Alladdin de hoşnutsuz biçimde Şeyh Yasin'in öğrencileriyle beraber evden ayrılır. Hep birlikte Şems'i bu diyardan gönderme kararı alırlar (334).

* Zaman ve mekanın değiştiği; fakat anlatıcının aynı kaldığı sonraki küçük kesitte, önceki kesitin bir uzantısı olarak Allaaddin, Şems'ten gitmesini ister (335).

73. Kesit

Şems

Konya, Haziran 1246: Şems'in sema ayiniyle ilgili bilgiler verdiği eylemsel “durma” kesitlerinden biridir (337-338).

* Şems, Rumi'yi zora soktuğu için üzgündür, artık gitme vaktinin geldiğini düşünür. Bu kesitte verilen “Birini seviyorsan, onun için yapabileceğin en anlamlı şey değişmektir!” (339) sözleri belirti niteliğindedir. Mevlana bir değişim geçirmiş, iyi bir şair olmuş; Şems de değişerek varlıktan hiçliğe doğru gitmeye başlamıştır (339). Bu kesitin karşılığı ise, aşk-ayrılık olarak verilebilir (340).

74. Kesit

Ella

Boston, 25 Haziran 2008: Şems ve Rumi'nin ayrılık kesitinden hemen sonraya Aziz ve Ella'nın vuslat kesiti yerleştirilmiştir. Aziz, Ella'yı görmeye gelir (340). Bir mesajla Ella'ya geldiğini bildirir. Ella, kocasının durumu anlamasına rağmen Aziz'i görmeye Boston'a gider (344).

5. Bölüm Boşluk

75. Kesit

Sultan Veled

Konya, Temmuz 1246: Şems gitmiş, Rumi çökmüştür. Sultan Veled'in odasına gelip ondan yardım ister (349).

* Her yerde Şems'i ararlar. Bu arada Rumi'nin şair olduğu, farklı bir sözcelem düzeyinde Kerra tarafından aktarılır (351). Kerra bir taraftan Şems'in varlığını istemezken, diğer yandan yokluğunun kocasını üzmesi karşısında bir ikileme düşmüştür (351). Sultan Veled de, Şems'i aramak konusunda kararsızdır (352).

76. Kesit

Rumi

Konya, Ağustos 1246: Rumi'nin konuşan özne olduğu bu kesitte Şems anlatılır. Rumi, Şems'ten ayrı olduğu için derin bir keder içindedir (352). Şems'in anlattığı bir hikâyeyi aktarır (353).

* Rumi, gittikçe şâire dönüştüğünü kabul eder. Bu kesitte büyük harflerle yazılan AŞK "ilahi aşk" göstergesi olup Rumi'nin ilahi aşk aşamasına geçtiğini gösterir (355).

77. Kesit

Şems

Şam, Nisan 1247: Sultan Veled, Şems'i Şam'da bir Hıristiyan keşişle satranç oynarken bulur (357). Keşiş, bir çok Müslüman'dan daha Müslüman'dı sözleri derin yapıyla ilgilidir (357). Otuz Dördüncü Kural, Hakk'a teslimiyet üzerinedir "...Teslim olan insan çalkantılı ve girdaplı sularda debelenmeyi bırakır, emin bir beldede yaşar" (357). Sultan Veled, Şems'i Konya'ya dönme konusunda ikna eder (359).

78. Kesit

Kimya

Konya, Mayıs 1247: Mevlana'nın Şems'in gelişine sevinmediği Kimya'nın bakış açısıyla anlatılır. Çünkü, bir kez ayrılığı tadan yeni bir ayrılığın düşüncesinden kurtulamaz. Mevlana, Şems'i Kimya'yla evlendirip Konya'da kalmasını sağlamak istediğindedir. Bunu Kimya'ya Rumi'nin ölen ilk karısı Gevher Hatun'un ruhu söyler (360). Kimya, Şems'e âşıktır; fakat evlilikten de korkmaktadır (361). Bu bilgi de sonraki olaylara yönelik bir belirti niteliğindedir.

* Kimya, Rumi'ye Şems'le evlenmek istediğini söylemek üzere Rumi'nin odasına gider. Evden biriyle evlenmek istediğini duyan Rumi, önce evlenmek istediği kişinin Alaaddin olduğunu düşünür. Çünkü Alaaddin, Rumi'ye Kimya'yla evlenmek istediğini "atlanan zamanda" söylemiştir. Kimya ise, ya Şems'le evleneceğini ya da kimseyle evlenmeyeceğini belirtir (362).

* Kerra, evlilik haberi üzerine Kimya'yla konuşur. Şems'in çok gezen bir adam olduğunu, iyi bir koca olamayacağını söyler ve yaş farkını ileri sürer. Kimya ise, Şems'i aşkıyla değiştirebileceği gafletindedir (363).

79. Kesit

Kerra

Konya, Mayıs 1247: Kerra hamiledir, eski dini olan Hırsitiyanlıkla ilgili özlem duyduğu tek şey Meryem Ana'dır. Şems, Kerra'ya bir kız olacağını ve adını Meryem koyacağını müjdelir (365). Kerra, Şems'i sevmeye başlamıştır; fakat yine de Kimya'ya iyi bir koca olacağından şüphe eder (366).

80. Kesit

Ella

Boston, 25 Haziran 2008: Ella, Aziz'in oteldeki odasına çıkar.

* Aziz, O'na ortasında semazen olan bir kolye hediye eder. Aziz kolyeyi takarken Ella'nın "Beni sevebilir misin?" sorusuna "Seni zaten seviyorum" yanıtını verir (368). Bu kesitte verilen "Çember gibiydi hayat" sözleri Buddhist felsefeye göndermede bulunur (369). Aziz ve Şems bu kesitte bütünleştirilir: "Parmakları mum gibi" sözleri de bunu kanıtlar. Ella'nın sevişme isteği Aziz tarafından reddedilir; çünkü Aziz, Ella'nın sonradan pişmanlık duymasını istemez (370).

* Ella gece yarısı otelden ayrılarak Boston'daki eve gider (370).

81. Kesit

Şems

Konya, Mayıs 1247: Şems ve Kimya evlenir (371-373).

82. Kesit

Alaaddin

Konya, 4 Haziran 1247: Alaaddin, Kimya'nın Şems'le evlenmesine öfkelenerek evden ayrılır. Bu kesitte Otuz Beşinci Kural Sultan Veled'in sözcüsü içinde verilir: "Şu hayatta ancak tezatlarla ilerleyebiliriz. Mümin içindeki münkirle tanışmalı, Tanrıya inanan kişi ise içindeki inananla. İnsan-ı Kâmil mertebesine varana kadar gıdım gıdım ilerler kişi. Ve ancak tezatları kucaklayabildiği ölçüde olgunlaşır" (374).

83. Kesit

Kimya

Konya, Kasım 1247: Kimya hiçbir zaman Şems'le karı-koca olamadıklarından şikâyetçidir. Bu arada Çöl Gülü ile arkadaş olmuştur. Çöl Gülü artık "ölmeden önce ölmüş" biridir (377).

* Kimya, Çöl Gülü'nden kocasını kendine çekmek için yardım ister (378-379).

84. Kesit

Çöl Gülü

Konya, Kasım 1247: Çöl Gülü, Kimya'ya çekici olmayı öğretir (380-380).

* Çöl Gülü, Kimya'yı hazırlayıp Şems'e yolladığından huzursuzdur. "Sanki bir cin kulağıma tatsız bir şeyler fısıldadı... Hayatım boyunca kendimi affetmeyeceğim..." sözleri (381) ileriye dönük birer belirtidir.

85. Kesit

Kimya

Konya, Aralık 1247: Şems, Kimya'yı reddeder (382).

* Kimya, bir daha Şems'i görmez, odasından çıkmaz, hastalanır ve "hiçliğe kayar"; yani ölür (385).

86. Kesit

Ella

Boston, 29 Haziran 2008: Ella ve Aziz, Boston'da dört gün gezerler. Aziz'in döneceği gün Ella da onunla gelmek ister.

* Aziz, kanser olduğunu ve çok az ömrü kaldığını açıklar (388). Ömrünün sonunda kendisiyle birlikte olmak istiyorsa, gelebileceğini, Konya'da gömülmek istediğini belirtir. Aziz, daha önceki bir kesitte Ella'nın "Sen Şems misin?" sorusuyla bağdaşık olarak Ella'ya Rumi olabileceğini söyler (391).

87. Kesit

Sarhoş Süleyman

Konya, Aralık 1247: Sarhoş Süleyman, Şems'i öldürmek isteyenlerin meyhanede yaptıkları plâna tanık olur. Şems'e haber verir. Şems, Otuz Altıncı Kural'ı açıklar: "Hileden, desiseden endişe etme. Eğer birileri sana tuzak kuruyor, zarar vermek istiyorsa, Tanrı da onlara tuzak kuruyordur. Çukur kazanlar o çukura kendileri düşer. Bu sistem karşılıklar esasına göre işler. Ne bir katre hayır karşılıksız kalır, ne bir katre şer. O'nun bilgisi dışında yaprak bile kıpırdamaz. Sen sadece buna inan!" (394).

88. Kesit

Katil

Konya, 8 Aralık 1247, Perşembe: Kâtil (Çakal Kafa), Şems'i öldürmek için Rumi'nin evine gider. Kâtiliyle konuşan Şems, Otuz Yedinci Kural'ı söyler: "Tanrı kılı kırk yararak titizlikle çalınan bir saat ustasıdır. O kadar dakiktir ki sayesinde her şey tam zamanında olur. Ne bir saniye erken, ne bir saniye geç. Her insan için bir âşik olma zamanı vardır, bir de ölmek zamanı." (397). Bir an öldürmekte tereddüt

eden kâtil, aralarında Baybars, Alaaddin ve İrşad'ın da bulunduğu kişilerce harekete geçirilir. Şems'i öldürüp kuyuya atarlar; fakat bedenini suya düşme sesini duymazlar (398). Böylece 1. kesitle bu kesit arasında bir bağdaşıklık kurulur.

89. Kesit

Ella

Boston, 3 Ağustos 2008: Ella, yemek sofrasını hazırladıktan sonra evi terk eder. Otuz Sekizinci Kural, "her şeyi bilen anlatıcı" tarafından açıklanır: "Yaşadığım hayatı değiştirmeye, kendimi dönüştürmeye hazır mıyım? diye sormak için hiçbir zaman geç değil. Kaç yaşında olursak olalım, başımızdan ne geçmiş olursa olsun, tamamen yenilenmek mümkün. Tek bir gün bile öncekinin tıpatıp tekrarıysa, yazık. Her an her nefeste yenilenmeli. Yepyeni bir yaşama doğmak için ölmeden önce ölmeli" (400).

90. Kesit

Alaaddin

Konya, Aralık 1247: Alaaddin uzun süre babasıyla konuşmaya cesaret edemez. Alladdin'in de kâtiler arasında olduğunu Mevlana sezer. Alaaddin ise, öldürmediğini, yardım ettiğini kendi kendine söyleyerek vicdanını rahatlatmaya çalışır.

* Kâtilin kerhane kabadayısı Çakal Kafa olduğu, Şems'i öldürenler arasında İrşad ve Baybars'ın da olduğu bu kesitte açıklanır (401).

91. Kesit

Sultan Veled

Konya, Şubat 1247: Sultan Veled, babasındaki değişimi anlatır. Babası, bütün malını dağıtmaya başlamıştır (402).

92. Kesit

Rumi

Konya, 30 Ekim 1260: Rumi, Şems'in ölümünden dolayı çok üzgündür. Sultan Veled'i Selahaddin adlı bir demircinin kızıyla evlendirmiştir. Mesnevi'yi yazmıştır. Selahaddin kâğıda çeker, Sultan Veled suretini çıkarır. İki mahlas kullanır: Hamuş (Suskun) ve Şems-i Tebrizî. Bunlardan ilki eskiden beri kendine verdiği ad, diğeri bütünleştiği kişinin; yani Şems'in adıdır. Bu arada kadınlar için de sema ayinleri düzenlenmektedir (403). Tarihî olaylar da Rumi'nin bakış açısından aktarılır. 1258'de Moğollar Bağdat'ı alır (405). 1260'ta Memluk ordusu Moğollar'ı yener (406). Bu durum değişimi de yenenin bir gün yenilen olabileceğini vurgulamak için verilmiştir. Nitekim bu bilgilerin hemen ardından değişim "Allah'ın görünmeyen sureti dışında her şey her an değişime tâbidir" (406) sözleriyle vurgulanmıştır. Bu kesitte başka değişimlerden de söz edilir: Hüsam, medreseyi bırakıp tekkeye gelir, Mesnevi'yi Selahaddin'den sonra O yazıya geçirir.

Yazınsal metinler için tek bir anlam söz konusu olamaz. Her metin çözücü geçmiş bilgisi, eğitimi, deneyimi vb. göre kendince bir anlam çıkarabilir. Kapsanan öykünün başlangıcında metin çözücüyle girilen oyun; yani her kesitin "b" harfiyle başlamasının nedeni kapsanan öykünün bu son kesitinde bir anlamda metin çözücüye sezdirilmeye çalışılmıştır. Bize göre, her kesitin ilk harfi olan "b"nin iki anlamı düşünülebilir: Bu evrende ancak bir nokta kadar değeri olan "ben" ve noktanın işaret ettiği "suskunluk": "Sufi olmayana pek karmaşık görünür dünya. Çok şahıslı, sürtüşmeli ve tartışmalı... Hâlbuki bunca kargaşa tek bir kelime saklı. Kelime harfte saklı. Harf noktada saklı. B'nin altındaki noktada... Bu şuurla bizler gece gündüz sema ediyoruz. Savaşların, kardeş kavgalarının, yanlış anlamaların, kalp kırıklıklarının, açlık ve sefaletin, mağduriyet ve adaletsizliklerin ortasında, her şeyi kapsayıp kucaklayarak ama hiç bir şeye değmeden dönüyoruz ebediyen. Bütün cihan cayır cayır yansa, yer gök kızıla boyansa, sarayları seller alsın², bir padişah gidip bir başkası gelse, bizim için fark etmez..." (407). Buradaki pasifize olmak, hiçbir şeyi umursamamak derin yapıyla ilgilidir. Otuz Dokuzuncu Kural da "b" harfini açıklamaya yöneliktir: "Noktalar sürekli değişse de bütün aynıdır. Bu dünyadan giden her hırsız için bir hırsız daha doğar. Ölen her dürüst insanın yerini bir dürüst insan alır. Hem bütün hiçbir zaman bozulmaz, her şey yerli yerinde kalır, merkezinde... Hem de bir günden bir güne hiçbir şey aynı olmaz. Ölen her Sufi için bir Sufi daha doğar" (407).

² Metinde olsa biçiminde

93. Kesit

Ella

Konya, 7 Eylül 2009: Ella, Konya'da bir hastahanedey³, Aziz'in başındadır (408). Aziz ölür (412).

* Aziz'e Mevlana'nınki gibi neyli, semazenli bir cenaze töreni düzenlenir, Aziz'in arkadaşları dünyanın dört bir yanından gelerek törene katılır (413).

* Ella'nın çocuklarından yalnız Jeanette, Ella'yla konuşmaktadır. Ella, kızına telefon kanalıyla Aziz'in öldüğünü haber verir. Kızı dönüp dönmeyeceğini merak eder. Kocasını bir senedir boşanma işlerini zorlaştırmak için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Ella'nın hiç parası yoktur. Bundan sonra ne yapacağı konusunda kararsızdır. Tek bildiği hayata yeniden başladığıdır. Ella'nın sözcüğü içinde yer alan Kırkıncı Kural'la metin sonlandırılır: "Aşksız geçen bir ömür beyhude yaşanmıştır. Acaba ilahi aşk peşinde mi koşmalıyım mecazi mi, yoksa dünyevî, semavi ya da cismani mi diye sorma! Ayrımlar ayrımları doğurur. AŞK'ın ise, hiçbir sığata ve tamlamaya ihtiyacı yoktur. Başlı başına bir dünyadır aşk. Ya tam ortasındadır, merkezinde, ya da dışındadır, hasretinde."(415). Son üç cümle, metnin başında da yer alan sözlerdir. Böylece, metinsel bir bağdaşıklık sağlanmıştır.

Bir anlatıda öznenin nesnenin ardına düşmesi için bir yoksunluk durumunda olması koşulu gereklidir. Bu eksiklik durumunu anlatsal çözümleme temel sözcük olarak adlandırır. "Aşk" romanında temel eksiklik "aşk"tır. Ella, bu temel sözcüğün öznesidir ve metnin başında eyleme geçmemiş, nesnesinden ayrı, yoksunluk durumundadır. Bu birinci konum, eksiklik bildiren durum sözcüğü biçimindedir: (Ö V N) Ö (Özne)= Ella; N (Nesne)= Aşk; V= Ayrı olma.

Göndericinin (Aziz Zahara) yönlendirmesi sonucu eyleme geçen özne (Ella) gerçekleştirdiği bir dizi sınavın ardından arzuladığı nesneye ulaşınca konumu değişir; sahip olma durumuna göre bir durum sözcüğü içinde gösterilir:

(Ö ^ N) Ö= Ella; N= Aşk; ^ = sahip olma.

Öznenin birinci durumdan ikinci duruma geçişi aslında öznenin dönüşümüdür. Bu durum değişikliğini, edim öznesinin gerçekleştirdiği bir izlenim sağlamıştır. "Aşk" metninin başlangıç durumunda "aşk" nesnesine ulaşmak için herhangi bir koşullandırma sahip olmayan özne (Ella), gönderici (Aziz Zahara) tarafından bir tür yönlendirmeye değeri vurgulanan nesneye (aşk) kavuşmak için koşullandırılmıştır. Temel eylemin anlamını vurgulayan bu koşullandırım "yapmak+/istemek/" ve "yapa+/bilmek/" koşullandırılmalarıdır. Bu öznenin eyleme geçmeden önceki konumu; yani edinç aşamasıdır. Edincin edinilmesinden sonra özne (Ella) nesneye (aşk) ulaşmak için gerçekleştireceği eylem üzerine yoğunlaşmıştır. Bu aşama edim aşamasıdır. Buna göre "Aşk" romanının Anlatı İzlenimi: {Ö1=>(Ö2^N)} (Özne (Ö1: Aziz Zahara) öteki öznenin (Ö2: Ella) nesneye (N: aşk) buluşmasını sağlıyor.) şeklinde verilebilir.

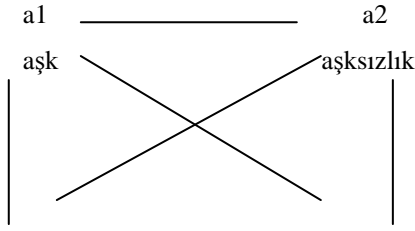
Bir metnin göstergibilimsel çözümlemesinde anlatsal bileşenin incelenmesinden sonra söylemsel düzeyin çözümlenmesine geçilir. Söylemsel düzey belirlendikten sonra ise, derin yapının çözümlenmesine geçilebilir. Derin yapının tanımlanması için her şeyden önce "anlam eksenleri"ne gereksinim vardır. Anlam eksenleri bir A içeriğiyle A'nın karşısında oluşan iki nokta arasında yer alır.

A ----- -A
(Aşk) (-Aşk)

Bu iki temel anlam öğesinin çelişenleri ve içerenleri de bulunabilir.

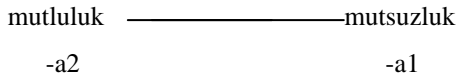
Anlamsal katmanın çözümlenmesinde son aşama "göstergibilimsel dörtgen"nin oluşturulmasına dayanır. Aynı anlam eksenini üzerinde yer alan iki öğe arasındaki karşıtlık (kt) bize dörtgenin iki terimini verir. Birbirinin karşıtı iki öğe "boyut" anlam ekseninin iki ucunda yer alır:

³ Metinde hastanede biçiminde yazılmış.

Bu anlambirimcikler arasındaki ilişkiler şöyle gösterilebilir:

- 1) a1 ve -a1; a2 ve -a2 birbiriyle çelişkindir.
- 2) a1 ve -a2; a2 ve -a1 birbirini içerir.

1.3. Kurmaca-yaşam ilişkisini gösteren derin anlamsal düzey

Yazınsal metnin yaşamla ve toplumsal olanla belli bir bağlantısı vardır. Bir kurmaca öykü aslında toplumsal düzlemdeki bazı derin gerçekleri yansıtır. Derin yapıdaki anlam, bir dereceye kadar edebiyatın dışında, başka dizgeler ve oluşumlarla olan ilişkide aranmalıdır. Yazın metnindeki derin yapıyı araştırmak bizi, daha genelgeçer yaşamsal gerçeklere götürür. Bu durumda, göstergebilimsel çözümleme de, bizi sonuçta yaşamla, toplumla ilgili bazı düzlemlere götürecektir (Erkman-Akerson 2005: 148). Araştırmacının görevi, metnin söylemediği; ancak varsaydığı, söz verdiği, içerdiği ya da örtülü olarak dile getirdiği şeyleri bulup çıkarmak, metindeki boşlukları doldurmak, metinle diğer metinler arasında olanları bulmaktır (U.Eco s.7'den alıntıyla Öztokat 2005: 57).

“Aşk” metninde gerçek yaşamla ilgili başka birçok metinde de yer alan kadın-erkek, baba-oğul, anne-kız çatışması gibi evrensel çatışmalar dışında daha güncel veya yerel çatışmalar da yer alır: Doğu-Batı çatışması, dinler veya kültürler çatışması, milliyetçilik-dünya vatandaşlığı çatışması gibi. Metinde yer alan kişiler, bunlar arasındaki çatışmalar, metnin çoksesli olarak kurgulanması güncel bazı söylem ve durumları hatırlatmaktadır.

Metin kurucu, güncel söylemlerle zaman zaman metinlerarasılık (intertextuality) yoluyla, zaman zaman da altmetinsellik (hypotextuality, Genette’de hypertextuality olarak yer alır Chandler 2002) yoluyla ilişkiye girer. Özellikle, metnin model kişisi Şems’in “Kural”ları bu ilişkide önemli pay sahibidir ve metin çözücünde bazı zihinsel değişiklikler yaratmak için oluşturulmuştur. Metin çözücü, kurallara sıkı sıkıya bağlanmamak (32. Kural s. 305), değişikliklere açık olmak (14. Kural s.134, 38. Kural s.400), farklılıkları kucaklamak (35. Kural s.374), aşırılıklardan uzak durmak, ifrattan ve tefritten kaçınmak, orta yerde olmak (23. Kural, s. 196), benlik ve kimliklerden sıyrılmak, HİÇ’leşmek (33. Kural s. 328), dünya vatandaşı olmak konularında zihinsel değişime davet edilir. Dünya vatandaşlığı konusunda iki model kişi kurgulanmıştır: Kapsayan öyküde Aziz, kapsanan öyküde Şems. Dünya vatandaşları, mutaassıp ve milliyetçilerle çatıştırılmıştır. İsminden hareketle milliyetçileri temsil ettiği söylenebilecek Baybars ve Baybars’ın amcası mutaassıp Şeyh Yasin, dünya vatandaşı Şems’le çatışır. Şeyh Yasin’e göre: “Aidiyet duygusundan yoksun, rüzgârda kuru yaprak misali her yöne savrulan, tüm dünyaya “evim” diyen kişi, Şeytan’ın arayıp da bulamadığı suç ortağıdır” (194). “Aşk” metninde yer alan bu görüşler, günümüz medyasındaki kimi söylemlerle ilişkilendirilebilir/çatıştırılabilir. Söz gelimi, Mehmet Altan 06.07.2009 tarihli Star gazetesindeki yazısında “dünya vatandaşlığı”ni savunur ve görüşlerini Tevfik Fikret’in dizeleriyle destekler:

“Toprak vatanım, nev-i beşer milletim
İnsan insan olur ancak, buna izanla inandım
Şeytan da biziz, cin de, ne şeytan ne melek var;
Dünya dönecek cennete insanla, inandım...”

Şiirdeki görüşler “Aşk” metnindeki 18. ve 25. Kurallarla (s.148 ve s.230-231) örtüşmektedir. Yine, “dünya vatandaşlığı” görüşünü savunan Çetin Altan’ın “Enternasyonal Davos Kapitalizmi ve Nasyonalist Caracas Sosyalizm” başlıklı yazısındaki görüşleri “Aşk” metnindeki görüşlerle büyük ölçüde örtüşür: “Kozmos, yahut doğa, yahut kâinat, yahut evrendeki tüm varlıklar sürekli bir değişim halindedir... 19’uncu yüzyılın ortalarından, günümüze kadar geçen 150 yıllık bir zaman içinde, “tutucu statükocularla, ilerici değişimciler” sürekli çatışarak, değişik boyutlarda yeni sentezler oluşturdular. Ve derken, iletişim ve ulaşım araçlarındaki değişmelerle, yeni bir “küreselleşme” süreci çıktı ortaya. Aynı zamanda “ulus-devlet” modeli de aşıyor ve “dünya vatandaşlığı”na doğru bakan, bir “Avrupa vatandaşlığı” etlenip kemikleniyor.” Ç.Altan son cümledeki görüşlerine, 28.01.2005 tarihli Milliyet’teki “Yılda silahlara 1 trilyon dolar harcanırken...” başlıklı makalesinde de yer vermiştir.

Dünya vatandaşlığı için üniversitelerde de çalışmalar yapılmaktadır. Bahçeşehir Üniversitesi, Columbia Üniversitesi Eğitim Fakültesi ile “dünya vatandaşlığı” eğitimi konusunda işbirliği protokolü imzalamıştır (www.baskahaber.com). Üniversitelerin adlarına burs verdiği Erasmus ve Humboldt da ünlü “dünya vatandaşları”dır. Prof.Dr. Şefik Yaşar, 25 Mart 2009 tarihli yazısında “Dünya Vatandaşlığı” eğitimi üzerinde durmuştur (<http://e-gazete.anadolu.edu.tr>). TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Arzuhan Doğan Yalçındağ, “küresel sorunlara dünya vatandaşı gibi bakabilmenin küreselleşmenin getirdiği bir sorumluluk olduğunu” söylemiştir (<http://www.forumuz.biz/dunya-sorunlarina-dunya-vatandasi-bakmak-11874921.html>).

Milliyetçilik kimi yazılarda “dünya vatandaşlığı”nın önündeki engel olarak gösterilmektedir. Söz gelimi, Ayşe Hür, 26.06.2005 tarihli Radikal Gazetesi’ndeki *Milliyetçiliğe karşı “dünya vatandaşlığı”* başlıklı yazısında, milliyetçilik karşıtı başka iki yazıya⁴ da göndermede bulunarak, “yeni bir insan tipi tanımlamak”, “dünya vatandaşlığı” gibi konuları işler. Hür: “Günümüzde dünya vatandaşlığı demek, sadece yerellik, diaspora olmak veya ulusallık gibi dar aidiyetlerden ve önyargılardan kurtulma hali değildir. Aynı zamanda farklılıkların bir arada var olmasının yollarını bulmak amacıyla, dinleyerek, bakarak, düşünerek veya sezinleyerek öteki kültürlerin içine girme yeterliliğidir.” diye belirttikten sonra “Geleceğin toplumlarının millet değil de insanlık temelli düşünceler üzerinde yükseleceğini söyleyenlere, en hafifinden hayalperest ya da sorumsuz, en ağırından vatan haini, en inceltmişinden liberal, en cafcacflısından nihilist (yıkıcı) etiketi yapıştırılması alışıldık bir durum” diye ekler. “Aşk” metnindeki Alaaddin’in Şems’i casuslukla suçladığı (s. 250) hatırlanmalıdır. Ayşe Hür’ün sonraki: “Ahlâkî temelleri sağlam entelektüel bakış ise “yeni bir dünya” kurarken en çok ihtiyacımız olan şey gibi görünüyor.” sözleri “dünya vatandaşlığı”nı savunan Özgür Şahin’in görüşleriyle neredeyse aynıdır: “Küreselleşme sürecinin ivme kazanması ulusalcılık anlayışına yeni bir yön vermiş ve dünya vatandaşlığı kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur... Ahlâkî temelleri sağlam entelektüel bir bakış yeni dünya düzeni için ihtiyacımız olan en önemli unsurdur.” (www.stratejikboyut.com)

Dünya vatandaşlığı görüşü savunucularına göre, Türk tasavvuf geleneği “dünya vatandaşlığı” karşısındaki sorunları çözme konusunda hizmet edebilir. Söz gelimi, Argüden (2007: 22) dünya vatandaşlığı üzerine yazdığı ve tasavvufun bu amaca hizmet edebileceğini belirttiği yazısında: “İnsan hakları ve demokrasiye gerçekten inanıyorsak, bu dünya üzerinde yaşayan tüm insanların bir “dünya vatandaşlığı” bilinciyle eğitimini, yetişmesini ve karar süreçlerine katılımını sağlamak için çalışmalıyız... Türkiye Avrupa’nın zenginleşmesine yalnızca yeni çeşitlilik, çokseslilik boyutları ekleyerek değil, farklılıkların bir arada yönetimi konusundaki yüzyıllar sürmüş engin deneyimiyle de anlamlı katkılarda bulunabilir” demektedir. Bahai Uluslar arası Topluluğu’nun önce İngilizce olarak New York, USA’da 14-25 Haziran 1993’te “World Citizenship: A Global Ethic for Sustainable Development” başlığıyla yayımlanan, daha sonra da http://serhat9.homestead.com/files/D_NYA_VATANDASLIGI.doc adresinde Türkçe olarak yer alan bir yazısında “Dünya vatandaşlığı”nı teşvik etmek için, özenle plânlanmış ve düzenlenmiş ve toplumun yerel, ulusal ve uluslar arası tüm kesimlerini içeren uzun vadeli bir kampanyanın başlatılması gerektiği ileri sürülmüştür. “Dünya vatandaşlığı”nın karşısındaki sorunlar konusunda toplumsal bilinç uyandırmayı amaçlayan kampanyalar, televizyon, video, film, radyo, elektronik bilgi ağları, kitaplar, dergiler, posterler, afişler, tiyatro ve müzik gibi, tüm medya ve sanat dallarından yararlanmak gerektiği” belirtilmiştir.

Sonuç: Tarihî olaylara göz atıldığında günümüz olay ve durumlarıyla XIII. yüzyıl Anadolu’daki durum ve olaylar arasında büyük benzerlikler görülecektir. XIII. yüzyıl Anadolu’unda birtakım fikirlerin Anadolu insanına benimsetilmesi için edebiyatın bir araç olarak kullanıldığı görülür. Yukarıdaki bilgiler

⁴ Taha Parla (Radikal İki, 22 Mayıs 2005) “Millet herhangi bir insan kümesinden neden daha değerli olsun?” ve Ayşe Kadioğlu (Radikal İki, 29 Mayıs 2005) “Milliyetçiliğin iyisi yoktur.”

ışığında bugün de benzer bir yol izlendiği ve “Aşk” metninin de toplum mühendisliği çerçevesinde birtakım fikirlerin, özellikle de “dünya vatandaşlığı” fikrinin benimsetilmesi için kurgulanmış bir metin olduğu söylenebilir.

Kaynaklar

Altan, Çetin (28.01.2005) “Yılda silahlara 1 trilyon dolar harcanırken...”, *Milliyet Gazetesi*, <http://gbulten.ssm.gov.tr/arsiv/2005/01/28/01.htm>, 22.12.2009.

Altan, Çetin (27.01.2006) “Enternasyonal Davos Kapitalizmi ve Nasyonalist Caracas Sosyalizm”, *Milliyet Gazetesi*, 22.12.2009.

Altan, Mehmet (2009) “İrk ırkçısı, din ırkçısı, mezhep ırkçısı...”, *Star Gazetesi*, <http://www.tekilhaber.com/?syf=Yazar&kategori=Mehmet-Altan&katid=287&id=40637&detay=Irk-irkcisi--din-irkcisi--mezhep-irkcisi>, 22.12.2009.

Argüden, Yılmaz (Eylül 2007) “Dünya vatandaşlığı ve farklılıkların yönetimi”, *Önce Kalite Dergisi*, <http://www.arge.com/UserFiles/Resources/581432e9-606c-4e14-8a6d-976039f833e8.pdf>, 22.12.2009.

Bahai Uluslar arası Topluluğu [First presented: New York, USA, 14-25 June 1993 as “World Citizenship: A Global Ethic for Sustainable Development”] <http://statements.bahai.org/pdf/93-0614.pdf> “Dünya Vatandaşlığı”, İstanbul, Turkey June, 1996 http://serhat9.homestead.com/files/D_NYA_VATANDASLIGI.doc, 22.12.2009.

Barthes, Roland (2005) *Göstergebilimsel Serüven* (çeviren: Mehmet Rifat-Sema Rifat), İstanbul: YKY.

Chandler, Daniel (2002) *Semiotics: The Basics*, New York: Routledge.

Erkman-Akerson, Fatma (2005) *Göstergebilime Giriş*, İstanbul: Multilingual.

<http://baskahaber.com/haberler/dunya-vatandasligi-egitimi>, 22.12.2009.

<http://www.forumuz.biz/dunya-sorunlarina-dunya-vatandasi-bakmak-11874921.html>, 22.12.2009.

http://www.hbektasveli.gazi.edu.tr/dergi_dosyalar/40-237-251.pdf, 22.12.2009.

Hür, Ayşe (26.06.2005) “Milliyetçiliğe karşı “dünya vatandaşlığı””, *Radikal Gazetesi*, <http://www.radikal.com.tr/ek-haber.php?ek>, 22 Aralık 2009.

Şafak, Elif (Mart-2009) *Aşk*, İstanbul: Doğan Kitap.

Şahin, Özgür, (24 Şubat 2007) “Ulusalçılık ve Dünya Vatandaşlığı”, <http://www.stratejikboyut.com/haber/ulusalcilik-ve-dunya-vatandasligi--28097.html>, 22.12.2009.

Tanyolaç-Öztoğat, Nedret (2005) *Yazınsal Metin Çözümlemesinde Kuramsal Yaklaşımlar*, İstanbul: Multilingual.

Yaşar, Şefik (25 Mart 2009) “Küreselleşme ve Dünya Vatandaşlığı”, e-gazete Anadolu Üniversitesi. <http://e-gazete.anadolu.edu.tr>